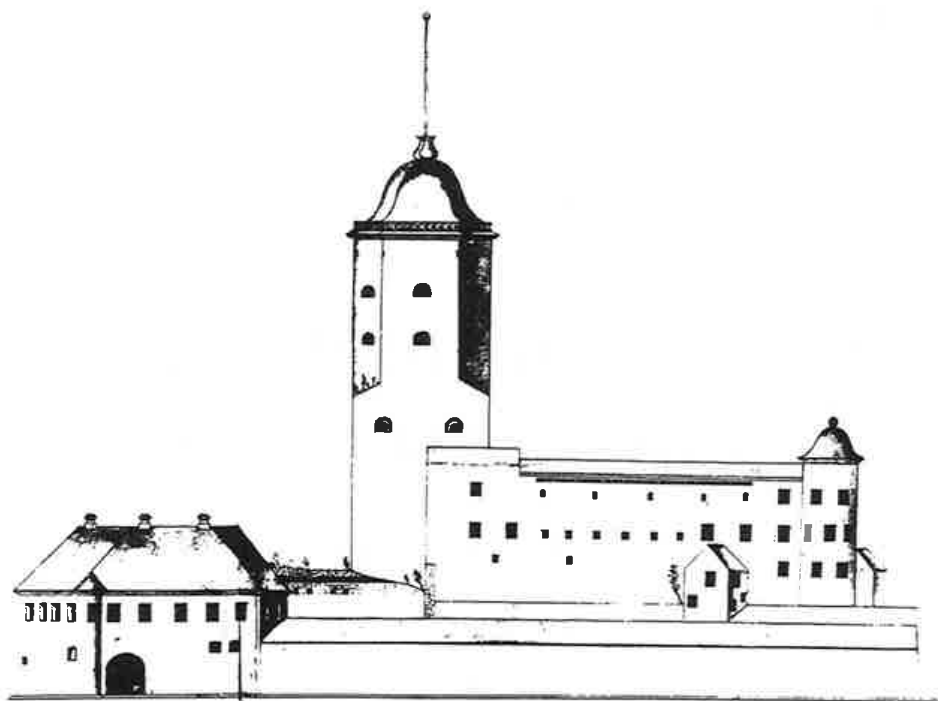

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
10

HELSINKI 1992

Vuonna 1993 700 vuotta täyttävä Viipurin linna v. 1797.

ISBN 951-96575-0-9

 Etelä-Saimaan Kustannus Oy – Lappeenranta 1992

Viipurin kaupungin hoitokunnan vaiheet 1940—1942*

Viipurin kaupungin hoitokunnan toimintaa sen perustamisesta huhtikuussa 1940 Viipurin takaisinvalloitukseen elokuun lopulla 1941

Aika ennen hoitokuntaa

Käytettävissä oleva tila ei salli esittää aiheemme taustaksi Viipurin vaiheita lokakuusta 1939 talvisodan päättäneeseen maaliskuiseen Moskovan rauhaan. Viipurin kaupungin vähittäistä tuhoutumista sodan kuluessa on yksityiskohtaisesti kuvattu Emil Koposen ja Eero Viitasen teoksessa ”Viipurin viimeiset päivät” (1940) ja lyhyemmin jälkimmäisen esityksessä ”Viipurin kirjan” (v. 1958) s. 499—532. Jo lokakuun 11. päivänä oli sisäasiainministeriö kehottanut mm. sellaisia viipurilaisia, joiden läsnäolo kaupungissa ei ollut välttämätöntä, vapaaehtoisesti siirtymään maaseudulle. Osa lähtikin, mutta moni palasi marraskuun loppuun mennessä takaisin Viipuriin. Sodan puhkeaminen marraskuun viimeisenä päivänä 1939 Viipurin ilmapommituksineen tuli kaupunkilaisille suurena yllätyksenä.

Joulukuun alussa suuri osa kaupunkilaisia siirrettiin junilla Hämeen lääneihin, kuten myöhemmin tarkemmin esitetään. Varsin moni siirtyi kuitenkin muualle. Vaikean evakuointiryhmän muodostivat kaupungin sairaaloiden potilaat. Näistä tuberkuloosisairaala (55 henkeä) sijoitettiin Janakkalaan Kiipulan kartanoon ja naistensairaala saman kunnan kunnallissairaalaan, kaupunginsairaalan 90 henkeä saman kunnan Turengin kansakouluun ja 33 henkeä Parikkalaan Mäntylahden kansakouluun, mielisairaalan 200 henkeä Parikkalan Särkisalmelle ja kulkutautisairaala (n. 40 henkeä) Savitaipaleelle. Kunnalliskodin väki jakautui siten, että siitä n. 380 sijoitettiin Janakkalaan yhdeksään eri paikkaan ja 150 henkeä Parikkalan Melkonien nuorisoseuran- ja työväentalolle. Erilaisten lastenkotien vajaa 400 henkeä sai uudet asuinsijat Eurajoen, Honkajoen ja Huittisten kansanopistolta.

*Tarkoitukseni on Toimitteiden myöhemmässä niteessä julkaista tästä historiikista jatkoa.

Pääosa kaupungin virastoista työskenteli vähennetyin työvoimin: miehistä oli moni sotatoimissa tai väestönsuojelutehtävissä ja naisista usea esimerkiksi lottana. Joulukuun ja helmikuun välisenä aikana virastot siirtyivät yleensä Hämeeseen, etenkin Harvialaan. Kauimmin — 18.2. asti — työskentelivät kaupunginhallituksen lisäksi rahatoimisto, rakennustoimisto ja sähkölaitos. Siviilielämä loppui 23.2.; kaupunki oli tästä edes täysin sotilaiden hallussa, kuten Emil Koposen ja Eero Viitasen julkaisemassa teoksessa "Viipurin viimeiset päivät" ja Jouni Kallioniemen "Viipuri suursodassa 1939—1940" (v:lta 1990) tarkemmin esitetään.

Viipurin kaupunginhallitus kokoontui 18.2.1940 asti Viipurissa melkein joka arkipäivä. Kaupunginvaltuuston viimeinen kokous v. 1939 oli sattunut sodan alkupäiväksi 30.11. Tuolloin oli 47 valtuutetusta ollut seitsemän pois "poikkeuksellisen tilanteen vuoksi". Seuraavan kerran valtuusto kutsuttiin koolle tammikuun 4. p:ksi 1940, jolloin kokous aiottiin pitää Viipurin Osuusliikkeen ravintolassa Pohjolank. 10. Kokouksesta oli poissa 25 valtuutettua "sotatilán aiheuttamien esteiden takia", joten se ei ollut päätösvaltainen. Epävirallisesti keskusteltiin asioista ja esimerkiksi päätettiin seurata suunniteltua budjettia.

Seuraavan kerran valtuusto kokoontui 29.2. Helsingissä kaupunginvaltuuston istuntosalissa päätösvaltaisena, koska 30 valtuutettua oli paikalla. Avauspuheenvuorossaan valtuuston edellisen vuoden puheenjohtaja Toivo Valtavuo tervehti valtuutettuja seuraavasti:

"Arvoisat Viipurin kaupunginvaltuutetut! — Valtuuston viimevuotisena puheenjohtajana minun on työjärjestyksen mukaan johdettava puhetta tässä kokouksessa siihen asti kuin puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan vaalit ovat toimitetut. — Ensi kerran tapahtuu tänään, että jonkin Suomen kaupungin valtuusto kokoontuu oman kaupungin rajojen ulkopuolella. Kun kuluneen vuoden marraskuun viimeisenä päivänä viimeksi päätösvaltaisina kokoonnuimme, olimme muutamia tunteja aikaisemmin kuulleet sodan alkusoiton vihollisen pommikoneiden jyristessä hävitystä ja kuolemaa levittäen kaupunkimme yllä. Nyt sotatapahtumien kehitys on aiheuttanut sen, että tällä kertaa kokouspaikaksi on valittu valtakunnan pääkaupunki, jonka kaupunginhallitus ystävällisesti on luovuttanut tämän salin, Helsingin kaupunginvaltuuston kokoushuoneen, käytettäväksemme.

Sen jälkeen kun kutsu tähän kokoukseen oli lähetetty, on valtakunnan hallitus antanut eduskunnalle esityksen laiksi, joka koskee sellaisten kuntien hallinnon hoitamista, joista väestö on sotatilan johdosta väliaikaisesti poistettu. Mainittu laki, sitten kun se tulee voimaan, tekee mahdolliseksi myöskin Viipurin kaupungin hallinnon jatkamisen ja kaupunginvaltuustolle kuuluvan päätösvallan käyttämisen siinäkin tapauksessa, etteivät normaaliset hallintoelimet voisi toimia ja ettei valtuustoa saataisi päätösvaltaisena koolle. — Uusi laki aiheuttaa sen, ettei tämäkään kokous ole ehdottoman välttämätön. Siitä huolimatta on tietysti hyvä, että valtuusto saa itse päättää nyt käsiteltävistä asioista, joihin kuuluu m.m. kuluvan vuoden talousarvio ja ehdotus uuden lain edellyttämän hoitokunnan jäsenistöksi."

Kokous valitsi uudelleen entiset jäsenet valtuuston johtotehtäviin ja kaupunginhallitukseen sekä kunnallisiin lautakuntiin. Kaupunginhallituksen jäseniksi tulivat näin ollen pankinjohtaja K.J. Jauhiainen, kansakoulunopettaja Hannes Koivu, rehtori Onni Lehtokari, sanomalehdentoimittaja Jalmari Leino, varastonhoitaja Konsta Mikkonen, insinööri Uno Sarkko,

hovioikeudenneuvos K.E.A. Snellman, sihtööri Penna Tervo ja varatuomari K.K. Tiililä.

Puheenjohtaja Valtavuon tervehdyssanoissaan mainitsemaan ns. hoitokuntaan valtuusto ehdotti sisäasiainministeriölle — kaupunginhallituksen ehdotuksen mukaisesti — kaupunginjohtaja Tuurnan, apulaiskaupunginjohtaja Aallon, valtuuston puheenjohtajan Valtavuon sekä kaupunginhallituksen jäsenet Koivun ja Lehtokarin. Jo tässä kohden tulkoon mainituksi, että valtuusto kokoontui seuraavan kerran vasta 29.12.1941 — silloin Viipurin Pyöreässä tornissa, ts. melkein kahden vuoden kuluttua.

Moskovan rauhan jälkeen Viipurin kaupunginhallitus kokoontui Harviallassa 18.3.1940 apulaiskaupunginjohtaja Aallon johdolla. Kun kaupungin vielä virassa olleet toimihenkilöt olivat kutsuttuina paikalla, puheenjohtaja ilmoitti mm. sen, että kaupungin asiat joutuvat loppuselvittelyyn ja niiden päätyttyä loppuu kaupungin virkamiesten toiminta kaupungin palveluksessa. Kaupunginjohtaja Aallon puheen päätyttyä laulettiin Karjalaisten laulu. Sen jälkeen kun valtuuston puheenjohtaja Valtavuo oli lausunut rohkaisevia sanoja, laulettiin Maamme-laulu ja esitettiin Lahden kaupungilta saapunut valittelusähke ”mainehikkaan ja elinvoimaisen Viipurin kaupungin luovuttamisesta”.

Seuraava kaupunginhallituksen kokous pidettiin Harviallassa kolme päivää myöhemmin. Tällöin olivat läsnä kaikki kaupunginjohtajat ja jäsenistö melkein täysilukuisena sekä valtuuston puheenjohtaja. Läsnä oli myös sisäasiainministeriön vanhempi hallitussihtööri Erkki Mantere, jota tervetulleeksi lausuessaan kaupunginjohtaja Tuurna esitti toivomuksen valtion ja kaupunginhallituksen välisen yhteistyön jatkumisesta edelleenkin kiinteänä kaupungin asiain jouduttua loppuselvityksen varaan. Tuurna esitti kaupungin viranomaisten tehtäväksi keskeneräisten asioiden loppuunsaattamisen sekä selvityksen laatimisen kaupungin varoista ja veloista. Hänen mukaansa valtion puolesta toivottiin, että Viipurin kaupunki ryhtyisi tilanteen vaatimiin toimenpiteisiin ja että luovutetun alueen muut kaupungit ja kauppalat toimisivat yhdenmukaisesti Viipurin kaupungin viranomaisten kanssa. Lopuksi Tuurna lausui toivomuksenaan, että pikaisesti nimitettäisiin kaupungille hoitokunta, joka päätösvaltaisena suorittaisi kaupungin asiain loppuselvittelyn. — Tähän hallitussihtööri Mantere ilmoitti, että hoitokunta nimitettäisiin heti pääsiäispyhien jälkeen.

Tämän jälkeen kaupunginjohtaja Tuurna esitti, ettei toistaiseksi muille kunnille eikä yksityisille suoritettaisi mitään maksuja, ennen kuin täydellinen selvitys kaikista tällaisista suorituksista oli saatu ja asiasta neuvoteltu hallitussihtööri Mantereen kanssa. Tämä yhtyi Tuurnan ehdotukseen. Kuitenkin olisi suotavaa, että sijaishoidossa ja yksityisissä huoltolaitoksissa olevista hoidokeista suoritettaisiin maksut säännöllisesti, jotteivät nämä joutuisi tilanteesta kärsimään. — Kaupunginjohtaja Siltanen huomautti, että kaupungin teknisten laitosten tekemistä tilauksista oli useista maksettu ennakkomaksuja, minkä vuoksi tilausten toimittajien kanssa olisi neuvoteltava etumaksujen palauttamiseksi. — Kummankin kaupunginjohtajan ehdotukset hyväksyttiin.

Koska suuri joukko viipurilaisia oli siirtynyt Helsinkiin ja nämä sekä lukuisat viipurilaiset ympäri maata tarvitsivat monissa asioissa neuvoja kunnallisilta viranomaisilta, kaupunginjohtaja Tuurna ehdotti, että Helsin-

kiin perustettaisiin jonkinlainen Viipuri-toimisto, jonka tehtäväksi annettaisiin paitsi kunnalliselle oikeusaputoimistolle kuuluvia tehtäviä myös tilanteen vaatimien uusien lakien suunnittelu. Kaupunginjohtaja Siltasen mielestä Helsinki ei ollut sopiva tällaisen toimiston sijoituspaikaksi, koska hänen mielestään sinne olivat siirtyneet vain rikkaimmat viipurilaiset, ja hän huomautti, ettei oikeusaputoimisto pystynyt suunnittelemaan uutta lainsäädäntöä. Tuurnan lisäksi rehtori Lehtokari katsoi tällaisen toimiston perustamisen tärkeäksi jo senkin vuoksi, että kaupungin asiain järjestelyssä tultaisiin usein neuvottelemaan valtion viranomaisten kanssa. Myös hallitussihteeri Mantere huomautti, että kiinteän yhteyden pitäminen valtion ja kaupungin välillä oli tärkeätä, minkä vuoksi sanotunlainen virasto olisi Helsinkiin perustettava ja sen hoitajaksi saatava kunnan asioihin hyvin perehtynyt henkilö.

Kun tuolloin pöydälle pantua asiaa käsiteltiin kaupunginhallituksen seuraavassa kokouksessa 26.3., kaupunginhallitus päätti siirtää kaupungin kaikki virastot Harvialasta Helsinkiin. Jo 3.4. pitämässään kokouksessa se hyväksyi Etelä-Esplanaadik. 8 sijaitsevan huoneuston vuokraamisen Värija Vernissa-Oy:ltä ajaksi 1.4.—1.9.1940 3 000 markan kuukausivuokrasta.

Viimeksimainitussa kokouksessa kaupunginjohtaja Tuurna ilmoitti olleensa Viipurin edustajana Helsingissä 30.3. pidetyssä Karjalan kuntien edustajakokouksessa, jossa oli käsitelty kunnille yhteisiä asioita, ja että hänet oli valittu jäseneksi yhteiseen työvaliokuntaan, joka valmistelee 20.—21.4. pidettävän yleisen kokouksen asiat. Samoin hän oli ollut edustamassa kaupunkia kunnallisessa keskustoimistossa 30.3. pidetyssä menetettyjen kaupunkien ja kauppalaan edustajien neuvottelukokouksessa, jossa edustajien lisäksi oli ollut mukana keskustoimiston johtaja Harvia ja sisäasiainministeriön hallitussihteeri Mantere. Kokouksessa käytyjen neuvottelujen perusteella tultaisiin valtioneuvostolle tekemään joukko esityksiä siirtokuntien asioiden järjestämiseksi.

Niilo Yrjölä mainitsee Karjalan liiton historiassa kaupunginjohtaja Tuurnan Uudelle Suomelle maaliskuussa 1940 antaman haastattelun, jossa Tuurna oli todennut mm. seuraavan: "Me olemme katselleet karttaa. Olemme mietiskelleet jopa uutta paikkaa vanhalle kaupungille. On ajateltu Virolahtea ja siitä länteen olevia alueita. On myös mietitty, eikö saataisi jotakin sopivaa kaupunkia tai kaupungin lievetä lainaksi, esimerkiksi Kotkaa." Ainakaan kaupunginhallituksen pöytäkirjoissa ei mainita mitään tällaisista pohdinnoista.

Edellämainitussa 3.4. pidetyssä kokouksessa Viipurin kaupunginhallitus päätti esittää valtioneuvostolle, että kaupungin hoitokuntaan valittaisiin varhemmin ehdotettujen lisäksi myös kaupunginjohtaja Siltanen ja kaupunginhallituksen jäsen Sarkko, koska hoitokunta tarvitsi teknisiä asiantuntijoita. Kaupunginhallituksen kokouksessa 15.4. Siltanen ilmoitti, että hän saattoi hoitaa virkaansa vain osittain, koska hän oli samanaikaisesti Helsingin kaupungin palveluksessa, minkä takia palkkauksen järjestely jätettiin myöhemmin ratkaistavaksi.

Samassa kokouksessa kaupunginjohtaja Tuurna ilmoitti, että valtioneuvostossa oli vaadittu kaupunkia suorittamaan v:n 1937 valtion takaaman obligatiolainan korot ja kuoletukset (yhteensä 1,7 milj. mk) niistä varoista, joita valtio oli maksava lain mukaan kansakoululaitoksesta yms., mutta joita ei vielä ollut suoritettu kaupungille. Tästä Tuurna oli huomauttanut

sisäasiainministeri v. Bornille ja Suomen Pankille, että valtionapu oli annettu määrättyihin tarkoituksiin ja annettavia selvityksiä vastaan, ja jos suoritus pidätettäisiin valtion toimesta, se loukkaisi kaupungin muiden velkojen oikeutta.

Tämä 15.4. pidetty kokous järjestettiin Helsingissä ja se jäikin kaupunginhallituksen viimeiseksi kokoukseksi, koska pari päivää myöhemmin tuli sisäasiainministeriöstä ilmoitus, että Viipurin kaupungille oli 2.4. ja 10.4. asetettu hoitokunta.

Siirtoväen huolto ja sijoitussuunnitelmat

Talvisodan aikana oli niille viipurilaisille, jotka eivät olleet hakeutuneet muualle, osoitettu majoituspaikat Hämeen läänistä. Tammikuun 22. p:nä 1940 Viipurin kaupunginhallitus antoi kaupunginvaltuuston puheenjohtajalle Toivo Valtavuolle ja kaupunginhallituksen jäsenelle Hannes Koivulle tehtäväksi tutustua tämän viipurilaisen siirtoväen elämään ja olosuhteisiin. Tarkoituksena oli, että nämä henkilöt havaintojensa perusteella antaisivat lausunnon siitä, mihin toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä henkisen huollon aikaansaamiseksi siirtoväen, varsinkin lasten ja nuorison keskuudessa. Tutustumismatkan he suorittivat helmikuun alkupuolella, mutta kertomus joutui Viipurissa helmikuun lopulla kiireellä pakattujen tavaroiden joukkoon ja tuli hoitokunnan käsittelyyn vasta 14.5. Eräitä tietoja tästä selvityksestä on syytä esittää: Viipurista siirrettyjä arvioitiin tuolloin helmikuussa asuneen Hämeen läänissä seuraavasti: Ruovesi 3 800, Luopioinen 2 900, Tyrvääntö 1 650, Lammi 1 350, Padasjoki 1 220, Kuorevesi 1 200, Sääksmäki 1 100, Asikkala 1 010, Koski 850, Vilppula 840, Kalvola 800, Koskenpää 800, Hattula 750, Janakkala 670 (lisäksi siellä oli Viipurin kunnalliskodin ja sairaalan potilaita), Jämsä 300, Hausjärvi 200, Hollola 150, Orivesi 100, Somero 100 ja Kärkölä 90 eli yhteensä 19 880. Useimmat sijoituspaikat olivat yksityisiä taloja, mutta enin osa asui kansakouluissa ja muissa suuremmissa majoituspaikoissa. Yksityistaloihin sijoitetut olivat usein talon ruuissa, kansakouluihin majoitetut olivat yhteistaloudessa. Valtion siirtoväelle antama tuki rajoittui ruoka- ja majoituskustannusten korvaukseen. Korttisokeri ja -kahvi suotiin yleensä siirtoväelle muulla paitsi Ruovedellä, jossa kansanhuoltoviranomaiset pitivät kahvia sellaisena ylellisyytenä, että se ei kuulunut siirtoväen ruokatalouteen, vaikka saman kunnan kunnalliskodissa tarjottiin kahvia kahdesti päivässä.

Vapaan avustustoiminnan tehtäväksi jäi muu huolenpito, jota suorittivat ennen kaikkea Suomen Huollon alainen Hämeen Huolto ja kunnissa toimineet vapaan huollon järjestöt, mm. Viipurin lottien ja suojeluskunnan avustustoimisto. Evakuoitujen aikuisten pääosa oli naisia, joille eräissä kunnissa oli järjestetty työtupia. Tarkastajien mielestä oli viipurilainen siirtoväki suurin piirtein hyvin mukautunut oloihinsa ja se ymmärsi ne vaikeudet, joita olojen järjestelyssä oli olemassa. Joissakin kunnissa oli pidetty ohjelmallisia illanviettoja, mutta oli otettava huomioon, että Hämeeseen evakuoituneet kuuluivat melkein järjestään kaikkein heikoimpaan väestöainekseen ja juuri siitä johtuen oli heidän joukostaan vaikea löytää henkilöitä, jotka olisivat voineet tehokkaammin antaa apuaan henkisen huoltotoiminnan järjestämiseen.

Jo 17.1.1940 oli sisäasiainministeriöön perustettu uusi osasto ”Siirtoväen huollon keskus” hoitamaan siirtoväen asioita, tarkemmin ”sodasta aiheutunutta väestön ja omaisuuden siirtoa, sijoitusta ja huoltoa sekä evakuidun alueen kuntien hallinnan ohjausta ja valvontaa varten.” Sen johtajaksi nimitettiin Urho Kekkonen ja sen neuvottelukuntaan kuuluivat mm. Arno Tuurna ja Hannes Koivu. Keskuksen toiminta haarautui lääninhallitusten kautta kuntatasolle, jossa jokaisessa sijoituskunnassa oli siirtoväen huollonjohtaja apunaan kyläpäälliköt. Organisaatio alkoi toimia 1.3.1940.

Maaliskuun alkupuolesta alkaen seurasi Viipurin kaupunginhallituksen määräyksestä siirtoväen oloja huoltotarkkaaja Vilho E. Laavola. Hoitokunnan kokouksessa 20.5. esitettiin hänen 6.5. valmistamansa selvitys, jossa hän mm. totesi:

”Rauhantekoon saakka viipurilainen siirtoväki eli rauhaista ja odottavaa elämäänsä, mutta rauhanteon jälkeen muuttuivat olosuhteet valitettavasti huonompaan päin aika tavalla. Isäntäväki useissa paikoissa ymmärsi muutuneet olosuhteet sellaisiksi, että siirtoväen olisi rauhantulon jälkeen siirryttävä heiltä pois, koska he olivat sotapakolaisia. . . Karjalaisen ja hämäläisen luonteen eroavaisuus on tosin ollut moneen sanaharkkaan ja muuhun katkeruutta aiheuttavaan sanontaan syynä, mutta mitään suurempaa ja jatkuvaa haukkumista tai moitiskelemista laajemmassa mitassa ei tässä suhteessa ole havaittavissa. Nyt kevään tullen näyttää kuitenkin tilanne käyvän tässä suhteessa sikäli huonommaksi, että karjalaiset entistä kiihkeämmin hakeutuisivat työhön, mutta kaupunkilaisina eivät ole erikoisen halukkaita maatöihin, josta taas ilman muuta johtuu, että hämäläiset isäntämiehet alkavat heitä moittia työhaluttomuudesta, jopa joissakin tapauksissa laiskuudesta. Nyt miesten vapauduttua sotaväestä ja työmahdollisuuksien saannin viivyttyä on havaittavissa eräänlaista liikehtimistä ja pyrkimistä pois varsinaisilta sijoituspaikoilta. Tämä sijoituspaikoilta ilman varsinaista työnsaantimahdollisuutta lähteminen on aiheuttanut taas vuorostaan ikäviä ja masentavia kokemuksia. On sattunut nimittäin lukuisia tapauksia, jolloin työnhakumatkoilla aikansa kierreltyään henkilö on joutunut palaamaan takaisin maaseudulle, joka ei sinällään ole omiaan rohkaisemaan asianomaista itseään enempää kuin toisiakaan paikkakunnalla oleskelevia. Tämä ja monet muut tapaukset pyrkivätkin masentamaan mielialoja ja vähentämään luottamusta toimeentulomahdollisuuksiin . . .

Rauhanteossa omaisuuden menetys ja siitä korvauksen saaminen on ehkä seikka, joka työnsaannin rinnalla enimmäkseen askarruttaa siirtoväkeä. Korvauksen saannista, määrästä ja siitä yleensä vallitseva epävarmuus on omiaan lisäämään hermostuneisuutta ja hätäilemistä. Niinpä on kerrottu, että on ilmaantumassa eräänlaista asianajoa tässä suhteessa, jolloin eräät, ei lakimiehet, ovat ottaneet korvausasian muka hoitaakseen.

Viipurilaisen siirtoväen joukkosiirtymiset etupäässä Helsinkiin ja Tampereelle ovat myöskin seikkoja, joihin mielestäni olisi aikanaan kiinnitettävä vakavampaa huomiota kuin mitä tähän saakka. Enemmän kuin ehkä kehoitukset ja kiellot olla saapumatta pääkaupunkiin, vaikuttaisivat siirtoväkeen asutuspaikkakunnillaan aineellisen huollon lisäksi tarmokas ja järkipäinen henkinen huolto. Näyttää olevan omiaan juuri Helsinkiin tuloon vaikuttamaan paitsi se, että täällä on mahdollisuus saada työtä, myöskin ne sanomalehtiutiset, joissa kerrotaan siirtoväelle täällä järjestetyn sellaisia ja sellaisia virkistystilaisuuksia. Tämä on hyvinkin ymmärrettä-

vää, kun ottaa huomioon, että on kysymys kaupunkilaisasukkaista, jotka ovat viettäneet heille vieraissa oloissa toimetonta elämää useiden kuukausien ajan.

Joukkomajoituksista omine varjopuolinen on sanottava, että niissä olevat ovat yleensä tyytyväisempiä ja reippaampia mieleltään, johon vaikuttaa suurimmalta osaltaan se, että he ovat saaneet viettää jonkin verran vapaampaa elämää kuin taloihin majoitetut. Opettajat ovat ottaneet nämä kouluihin majoitetut huoltoonsa ja ovatkin he hyvin useassa tapauksessa kyenneet hankkimaan siirtoväen täyden luottamuksen.”

Heti rauhanteon jälkeen oli valtiovallan toimesta ryhdytty siirtämään siirtoväkeä väliaikaisille sijoituspaikoille lähelle suuria asutuskeskuksia, joista sen toivottiin löytävän työtä. Loppukesästä 1940 ilmestyneen Siirtoväen huollon keskuksen johtajan tohtori Urho Kekkosen julkaiseman ”Siirtoväki ja sen huolto” -nimisen opaskirjaseen mukaan entisiä Viipurin kaupungin asukkaita asui kesäkuun puolivälissä 1940 seuraavasti: Helsinki 1 500, Ruovesi 1 461, Janakkala 1 225, Padasjoki 1 100, Asikkala 1 075, Orivesi 1 000, Hattula 963, Hollola 928, Kangasala 898, Porvoon mlk. 800, Sääksmäki 655, Kuru 600, Teisko 589, Mikkelin mlk. 585, Nastola 576, Vanaja 556, Pernaja 530, Ylöjärvi 526, Helsingin mlk. 524, Tyrväntö 462, Hämeenlinnan mlk. 442 (?), Askola 398, Lempäälä 358, Koski Hl. 316, Huopalahti 277, Kymi 230, Pirkkala 205, Mikkeli 188, Liljendal 164, Honginjoki 156, Anttola 151, Oulunkylä 150, Eurajoki 134, Karkku 120, Pieksämäki 120, Mäntyharju 114, Porvoo 110, Ristiina 100 ja Messukylä 100. Hoitokunnan mukaan oli viipurilaisia myös Kotkassa, Kouvolassa, Lahdessa ja Lappeenrannassa sekä Eero Viitasen mukaan Hämeenlinnan 600 ja Tampereen 7195 siirtoväkeläisestä melkoinen osa oli viipurilaisia.

Vaikka kunnallisella hallinnolla ei ollut mitään virallista tekemistä liike-elämän sijoittumisessa, on Viipurin kaupunginhallituksen pöytäkirjoissa siitä pari merkintää: Kaupunginhallituksen kokouksessa 3.4.1940 kaupunginjohtaja Tuurna ilmoitti useitten viipurilaisten liikemiesten tiedustelleen häneltä sopivia alueita ja sijoituspaikkoja liikkeilleen ja yrityksilleen, minkä vuoksi kaupunginhallitus päätti hänen ehdotuksestaan hankkia selvityksiä sopivista alueista ja niiden hinnoista mm. Kotkasta, Haminasta, Loviisasta, Lappeenrannasta ja Salosta. Samoin merkittiin hoitokunnan pöytäkirjaan 20.5. Siirtoväen huollon keskuksen lähettämä jäljennös Kajaanin kaupunginvaltuuston pöytäkirjasta 7.5., jonka mukaan Kajaani tarjosi Karjalan siirtoväelle tontteja ”talonomistajiksi, liikemiehiksi tai teollisuudenharjoittajiksi” aikoville katujen ja viemäreiden rakennuskustannuksia vastaan. Kummastakaan asiasta ei ole myöhempiä merkintöjä.

Kaupunginhallituksen kokouksessa 15.4. kaupunginjohtaja Tuurna selostaessaan siirtoväen asemaa lausui käsityksensä, että siirtoväen työnvälityksen järjestely oli edistynyt kovin hitaasti. Henkisen alan työntekijäin työnvälityksestä oli ottanut huolehtiakseen Helsingin kaupungin työnvälitystoimisto. Hoitokunnan olisi koetettava huolehtia omien virkamiestensä työnvälityksestä ja siinä mielessä käännäyttävä eri kaupunkien puoleen. Kunnalliseen keskustoimistoon oli jo jätetty luettelo kaupungin virkamiehistä ja huhtikuun lopulla hoitokunta lähetti Helsingin, Turun, Tampereen, Kotkan, Lahden, Hämeenlinnan, Rauman, Kuopion, Porin ja Mikkelin kaupunginhallituksille seuraavan kirjelmän:

”Viipurin kaupungin jouduttua Moskovon rauhanteossa Neuvosto-Venä-

jälle ovat Viipurin kaupungin lukuisat virkamiehet ja työläiset jääneet tarpeellista toimeentuloaan vaille. Kaupungin virkamiesten joukosta ainoastaan ne, joiden nimittämiseen valtion viranomaisen on ottanut osaa, saavat asemansa turvatuksi sen kautta, että heidät asetetaan lakkautuspalkalle ja valtio huolehtii näiden palkkojen maksusta. Sensijaan suurin osa virkamiehistä sekä kaikki kaupungin työläiset joutuvat varsin vaikeaan asemaan sen vuoksi, ettei Viipurin kaupunki enää pysty heidän toimeentuloaan turvaamaan. Tilannetta vaikeuttaa vielä sekin, että kaupungin toimihenkilöt menettivät sodan jaloissa kaiken henkilökohtaisen omaisuutensa. Helpottaaksensa virkamiestensä ja työläistensä asemaa on kaupunginhallitus katsonut velvollisuudekseen koettaa saada heidät sijoitetuiksi uusiin toimiin. Siltä varalta, että kaupunkinne tarvitsee uutta työvoimaa, lähetämme oheellisen luettelon virkamiehistämme ja olemme valmiit antamaan Teille tarvitsemianne tietoja. Samalla ilmoitamme, että suuri joukko ammattitaitoisia työläisiä on meille ilmoittanut osoitteensa työnsaantia varten.

Toivomme, että yhteisin pyrkimyksin saamme turvatuksi näiden kunnallsella alalla vuosikautia toimineiden toimeentulon sijoittamalla heidät uudelleen yhteiskunnan palvelukseen.”

Valtioneuvosto teki 14.6. 1940 päätöksen, että jokaiseen kuntaan, jossa on vähintään 200 valtion huoltoavustusta nauttivaa siirtoväkeen kuuluvaa henkilöä, asetetaan siirtoväen työhönsijoittaja, jolle maksetaan palkkiota valtion varoista. Työhönsijoittajan, jonka tuli olla siirtoväkeen kuuluva ja jonka lääninhallitus määräisi tehtävänsä, tuli samalla avustaa siirtoväen huollonjohtajaa siirtoväen yleisessä huollossa. Ilmoittaessaan tästä hoitokunnalle Siirtoväen huollon keskus kehotti sitä tekemään asianomaiselle lääninhallitukselle ehdotuksia työhönsijoittajien määräämiseksi. Tämänmukaisesti hoitokunta lähetti Uudenmaan lääninhallitukselle ehdotuksensa työhönsijoittajista Helsinkiin, Huopalahteen, Porvoon kaupunkiin ja maalaiskuntaan sekä Askolaan.

Pika-asutuslaki hyväksyttiin 28.6. 1940 (As.kok. 346—348 myöhempien lisäyksineen), mutta sehän koski ensisijaisesti maalaisväestöä. Tosin määräysten mukaisesti hoitokunta valitsi kokouksissaan 3.6., 1.7., 12.8 ja 21.10. edustajansa pika-asutustoimikuntiin (tilanhoitaja Väinö Krannila ja oikeusneuvosmies Aappo Hämäläinen), pika-asutuksen tarkastusoikeuteen (maanviljelijä Juho Himmanen) ja pika-asutuslain mukaiseen asukkaidenotolautakuntaan (Haagan kauppalaan tilanhoitaja maisteri Väinö Penttinen ja maanviljelijä Aleks Himmanen).

Kaupunkilaiset saivat vapaasti hakeutua minne tahansa, joskin Huopalahden maalaiskunta ja Haagan kauppala olivat eräänlaisia virallisia sijoituspaikkoja, mutta eihän niihin voitu kuvitella kuin vain pienen osan asettuvan — tosin silloinen Huopalahden maalaiskunta käsitti myös mm. Munkkiniemen ja Lauttasaaren. — Tässä yhteydessä esitettäköön Siirtoväen keskuksen johtajan Urho Kekkosen kirjelmä (19.4. 1941) Viipurin kaupungin asukkaiden lopullisesta sijoituksesta:

”Maataloustuotantokomitean toivomuksesta on Siirtoväen huollon keskus järjestänyt pika-asutustiloille pääsevän maataloussiirtoväen vapaaehtoisien siirtymisen lopullisiin sijoituskuntiinsa.

Kun siirtoväen huollon keskuksessa on ryhdytty antamaan siirtymismääräyksiä, on havaittu, että kaikkia siirtymään halukkaita ei ole voitu määrätä siirrettäväksi sen vuoksi, että maatalousväen lopulliset sijoituskunnat eivät

voi ottaa vastaan uutta siirtoväkeä, ennen kuin niihin väliaikaisesti sijoitettu siirtoväki poistetaan. Tämä taas on ainakin toistaiseksi mahdotonta, sillä Viipurin kaupungista kotoisin olevaa siirtoväkeä, jota on runsaasti sijoitettu eräisiin Hämeen läänin kuntiin, ei voida siirtää pika-asutuksen yleissuunnitelmassa Viipurin kaupungin lopulliseksi sijoituspaikaksi määrättyyn Haagan kauppalaan enempää kuin millekään toiselle paikkakunnalle. Juuri Viipurin kaupungista olevan väestön, joka ei ole kyennyt hankkimaan itselleen toimeentuloa ja uutta oleskelupaikkaa, jatkuva majoittaminen niihin maalaiskuntiin, joihin maatalousväestön pitäisi pika-asutuslain nojalla siirtyä, tulee tuottamaan suuria vaikeuksia ei vain siirtoväen huollolle vaan myöskin siirtoväen pika-asutuksen toteuttamiselle.

Ilmeiseltä näyttää, että eräs osamäärä kaupunkien ja teollisuuskeskusten työväestöä ei kykene vapailla työmarkkinoilla enempää kuin valtion työvälistysoimenpiteidenkään avulla hankkimaan itselleen pysyvää työpaikkaa ei edes niin pitkäksi ajaksi, että pääsisi perheineen siirtymään nykyisistä väliaikaisista sijoituskunnistaan muualle. Mikäli he taas jäävät paikoilleen, ei maaseutu kykene tarjoamaan heille työtä. Lisäksi on muistettava, että tällaisilla henkilöillä on yleensä korvauksia menetetystä omaisuudesta saatavana niin vähän, että sen turvin he eivät pysty uutta omintakeista elämää aloittamaan.

Näyttää näin ollen tarpeelliselta, että valtion toimesta ryhdytään valmistamaan suunnitelmaa, miten huollon varassa oleva kaupunkilaisväestö voitaisiin nopeasti siirtää pois nykyisistä sijoituskunnistaan ja miten sille voitaisiin järjestää mahdollisuus omalla työllään hankkia toimeentulonsa. Yhtenä keinona voitaisiin ajatella uuden yhdyskunnan perustamista, johon ensiksi siirrettäisiin rakennustöihin pystyvä osa kaupunkilaissiirtoväkeä ja vähitellen muukin tämän väestön osa. Kun huollon varassa oleva kaupunkilaissiirtoväki on yleensä ei-ammattiväkeä, voitaisiin se sijoittaa raivaus- ja tasoitustöihin sekä aputyöläisiksi, joita uuden yhdyskunnan rakentamisessa runsaasti tarvitaan. Jos julkisuudessa mainitusta amerikkalaiskaupungista Pohjanlahden rannalla joskus jotakin tulee, voitaisiin nämä ajatukset yhdistää.

Ehdotan, että asian kiireellistä valmistelua varten asetettaisiin toimikunta, jossa olisi ainakin taloudellisen elämän, rakennustoimen, siirtoväen huollon ja Viipurin kaupungin edustajia.”

Tuo kirjelmä otettiin hoitokunnan käsittelyyn 28.4., jolloin hoitokunta kaupunginjohtaja Siltasen ehdotuksesta päätti vain tehdä kirjelmän saapumisesta merkinnän pöytäkirjaan. Sitävastoin Sisäasiainministeriössä ryhdyttiin toimenpiteisiin ja 2.5. 1941 Valtioneuvosto asetti komitean ”tutkimaan ja selvittämään mahdollisuuksia uuden asutuskeskuksen perustamiseksi Viipurin kaupungin ja niiden luovutetun alueen taajaväestön yhdyskuntain asukkaiden sijoitusta varten, joilla ei ole nykyisillä väliaikaisilla sijoituspaikoillaan toimeentulo- enempää kuin asuntomahdollisuuksiakaan sekä tekemään saamansa selvityksen perusteella esityksen mainitun väestön lopullista sijoitusta varten”. Puheenjohtajaksi nimitettiin prof. K.T. Jutila; seitsemän jäsenen joukosta mainittakoon Kekkosen lisäksi kaupunginjohtaja Tuurna ja prof. Otto-I. Meurman. — Seppo Simosen mukaan (Paluu Karjalaan s. 186—187) komitea ehti alustavasti harkita kahta vaihtoehtoa: uusi Viipuri oli sijoitettava Helsingin jatkoksi tai sitten jonnekin Pohjanmaalle, Kokkolan ja Raahen välille. Jatkosodan puhkeaminen ja siinä koettu menestys

teki komitean työskentelyn tarpeettomaksi ja Viipurin siirryttyä suomalaisille komitea lakkautettiin.

Korvauskysymys

Siirtoväen omaisuuden korvauskysymys muodostui varsin monimutkaiseksi ja se olikin keväällä 1940 tärkeimpiä syitä Karjalan liiton perustamiseen; tuo liitto muodostui karjalaisten kuntien, seurakuntien ja erilaisten vapaitten keskusjärjestöjen edustajistoksi. Korvauskysymyksen moninaisia vaiheita on seikkaperäisesti selvittänyt Johannes Virolainen teoksessaan "Karjalaiset Suomen kohtaloissa" (etenkin s. 319-338). Hallituksen nuiva esitys parantui eduskunnassa ratkaisevasti ja 2.8.1940 hyväksytty laki sai karjalaisia tyydyttävän muodon. Eduskunnan täysi-istunnossa toi karjalaisten tyytyväisyyden esille kansanedustaja Tuurna lausueessaan: "Käyty sota ja sen uhraukset ovat ikimuistoisia osoituksia väkevästä puolustustahdostamme. Suuren valiokunnan mietintö on Suomen kansan oikeudentunnon ilmaus. Kuten oli vaara, on nyt vahinkokin yhdessä kannettava. Karjalaisena kansanedustajana sekä monien puolesta, jotka jännittyneinä, toiset toivottomina, toiset valtiovaltaan luottaen, ovat tämän asian käsittelyä odottaneet ja joiden elämän edellytykset tyystin riippuvat heidän omaisuutensa korvausperusteista, rohkenen esiintuoda tunnustukseni suuren valiokunnan puheenjohtajalle (Viljami Kalliokoskelle) ja jäsenille, jakamattomasti puolueisiin katsomatta, siitä ratkaisevasta asenteesta, jonka suuri valiokunta tässä kansanvallan voimaa koetelleessa kysymyksessä on omaksumut." — Tuon lain mukaan ei tosin ehditty suorittaa yhtään korvausta kesäkuussa 1941 puhjenneen jatkosodan muuttaessa täysin tilanteen.

Joka tapauksessa korvausasioiden hoito antoi "välirauhan" aikana paljon työtä hoitokunnalle, jonka vastuulla oli mm. korvausanomuskaavakkeiden jakelu ja niiden täytön neuvonta, korvausanomusten vastaanotto ja edelleentoimittaminen ao. viranomaisille. Hoitokunta oli 19.11.1940 mennessä ottanut vastaan n. 33 000 korvausanomusta, jotka jaettiin Viipurin kaupunkia varten asetetulle kuudelle arvioimislautakunnalle. Jo elokuussa 1940 hoitokunta oli nimennyt ehdokkaansa näiden lautakuntien puheenjohtajiksi ja jäseniksi sekä heidän varamiehikseen. Lautakunnat pitivät alkajaisiksi 19.11. hoitokunnan huoneustossa yhteisistunnon, jossa päätettiin muodostaa kaikkia lautakuntia varten yhteinen keskuskanslia sekä valita sen toimistopäälliköksi taksoitussihteeri Toivo Uimonen ja hänelle apulainen. Kun vuodenvaihteessa 1940/41 ilmeni, että kukin lautakunta sai päivää kohden keskimäärin 20-30 hakemusta ratkaistuksi, asetti valtiovarainministeriö kuusi uutta arvioimislautakuntaa, joiden henkilöt hoitokunta nimesi kokouksessaan 20.1.1941.

15.6.1941 mennessä oli korvaushakemuksista käsitelty n. 28 000 kpl (86 %), ja päätöksiä oli kokoonpantu 24 935 (76 %).

Viipurin kaupungin hoitokunta hallinnon johtoelimenä

Edellä mainittiin, että jo v:n 1940 alussa oli Suomen hallintoelimissä ryhdytty suunnittelemaan ns. hoitokuntia niiden kuntien hallintoa varten, joiden väestö oli evakuoitu. Hallituksen tätä koskeva esitys annettiin

eduskunnalle 3.2.1940 ja se vahvistettiin rauhan jo tultua solmituksi 16.3.1940. Ao. kuntien viranomaisten ja lääninhallitusten ehdotuksesta asettaisi Sisäasiainministeriö useimmiten viisihenkisen hoitokunnan käyttämään kunnan hallintoelinten toimivaltaa. Viipurin kaupungille määrättiin 2. ja 10.4.1940 seitsenhenkinen hoitokunta jäseninä kaupungenjohtaja Tuurna (kok), apulaiskaupungenjohtajat Siltanen (edistys) ja Aalto (sos.dem.), lehtori Toivo Valtavuo (kok), rehtori Onni Lehtokari (edistys), opettaja Hannes Koivu (sos.dem.) ja insinööri Uno Sarkko (kok); toisin sanoen hoitokunta sai sen kokoonpanon, jonka valtuusto oli 29.2. kaupunginhallituksen esityksen mukaisesti ehdottanut ja johon kaupunginhallitus oli 3.4. esittänyt lisää Siltasen ja Sarkon.

Hoitokunnan ensimmäinen kokous pidettiin Helsingissä 22.4.1940, jolloin puheenjohtajaksi valittiin Tuurna ja varapuheenjohtajaksi Aalto. Sihteeriksi kutsuttiin kaupunginsihteeriksi Nykänen (tämän siirryttyä kesäkuun lopulla Nokian kauppalanjohtajaksi tilalle tuli kaupungin oikeusavustaja, varatuomari Eero Kaksonen). Siltä ajalta jolloin eduskunta toimii päätettiin (29.4.) maksaa Tuurnalle puoli kaupunginjohtajan palkasta ja ikälisät kokonaan ja samoin Siltaselle, joka oli Helsingin kaupungin kiinteistötoimistossa. Niille hoitokunnan jäsenille, jotka eivät olleet Viipurin kaupungin virassa, päätettiin palkkioksi 150 mk kokoukselta ja Helsingin ulkopuolella asuville matkakulut.

Koska apulaiskaupungenjohtaja Aalto valittiin Lauritsalan kauppalanjohtajaksi 1.10. alkaen, päätti hoitokunta anoa sisäasiainministeriöltä, että kaupunginjohtaja Siltanen määrättäisiin hoitokunnan varapuheenjohtajaksi ja valtuuston varapuheenjohtaja Kalle Hyvärinen (sos.dem.) hoitokunnan jäseneksi. Kaupungenjohtaja Aallon ollessa viimeistä kertaa läsnä hoitokunnan kokouksessa 23.9. kaupunginjohtaja Tuurna esitti hänelle kaupunginhallituksen, kaupunginvaltuuston ja hoitokunnan puolesta kiitokset v. 1930 alkaneesta sosiaalisen työn johtamisesta. Hänen joustavuudestaan johtui suuressa määrin, että porvariston ja vasemmiston välinen suhde oli muodostunut asialliseksi. Varsinkin sairaala- ja koulualalla kehitys oli mennyt eteenpäin suurin askelin.

Toukokuun puolivälissä 1940 Viipurin hoitokunta päätti liittyä jäseneksi Karjalan liittoon, jonka tarkoituksena ilmoitettiin "ylläpitää yhteyttä karjalaisten järjestöjen kanssa ja työskennellä luovutettujen alueiden väestön elinehtojen parantamiseksi ja toimia täysitehoisesti karjalaisten kannalta tärkeiden kysymysten myönteiseen ratkaisuun saattamiseksi". Liittoa valmistavassa toimikunnassa oli ollut mukana kaupunginjohtaja Tuurna, joka tuli huhtikuussa 1940 muodostetun liiton hallituksen ja myös sen työvaliokunnan jäseneksi.

Syksyllä 1940 kuviteltiin sisäasiainministeriössä voitavan supistaa hoitokuntia, kunhan vähäisiksi arvioidut loppuselvitykset oli suoritettu. Viipurin kaupungin hoitokunta sai marraskuun loppupuolella noudatettavakseen (ja ihmeltäväkseen!) sisäasiainministeriön 8.11. antaman kirjelmän, joka perustui valtioneuvoston päätökseen ja joka kuului seuraavasti:

"Valtioneuvosto on päätöksellään viime lokakuun 17 päivästä määrännyt, että alueluovutuksen johdosta menetetyt omaisuuden korvaamisesta annetun lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta 2 päivänä syyskuuta 1940 annetun asetuksen 27 §:ssä tarkoitettujen kuntien eli niiden, jotka kokonaan ovat sijainneet luovutetuilla tai vuokratuilla alueilla, tulee luovuttaa

jäljelle jäänyt omaisuutensa, mikäli valtiovarainministeriö ei toisin määrää, viimeistään kuluvan vuoden joulukuun kuluessa valtion käytettäväksi. Omaisuuden luovutus tapahtuu asianmukaisesti tarkastetun ja hyväksytyn tilinpäätöksen perusteella, ja omaisuuden ottaa vastaan valtion puolesta valtiovarainministeriön määräämä edustaja. Samalla on kuitenkin määrätty, että omaisuus jää, mikäli ei toisin määrätä, edelleen kuntaa edustavan viranomaisen hoidettavaksi, mikä viranomainen vastaa omaisuuden hoidosta valtiolle.

Kun edellä mainitun korvauslain täytäntöönpanoasetuksen mukaan kysymyksessä olevien kuntien on laadittava viime syyskuun 30 päivälle päätettävä tilinpäätöksensä ja jätettävä se valtiovarainministeriölle kuluvan marraskuun 10 päivään mennessä, kuntien viranomaisille ei tämän jälkeen jää sanottavasti varsinaisia kunnallisia tehtäviä jäljelle ja kuntien asioiden selvittelykin heidän osaltansa supistuu ja muuttuu pääasiallisesti tietojen ja lausuntojen antamiseksi. Näin ollen ja kun luovutetuilla ja vuokratuilla alueilla olleiden kuntien hoitokunnille myöskin laeilla, asetuksilla ja valtioneuvoston päätöksillä on annettu erinäisiä tehtäviä, kuntien hoitokuntien toiminnan on siis jatkuttava edelleen.

Tehtävien muuttumisen vuoksi kuntien hoitokuntien luonne jossain määrin myös muuttuu, sillä omaisuuden luovuttamisen tapahduttua ne tehtävät, jotka ovat kuuluneet hoitokunnille päätäntövaltaa käyttävinä eliminä ja tehtävät muutoinkin supistuvat. Tämän johdosta ei enää ole syytä pysyttää hoitokuntien tehtävien suorituksessa niin suurta henkilömäärää kuin tähän asti. Näinollen voidaan myös entiset vielä jäljellä olevat kuntien toimien haltijat todennäköisesti vapauttaa lähiaikoina tehtävistään, sillä hoitokuntien puheenjohtajat voinevat useimmissa tapauksissa suorittaa kaikki hoitokunnille jäävät kanslia- y.m. tehtävät. Kunnan hoitokuntaan nähden onkin suunniteltu vuoden 1941 alusta toimeenpantavaksi sellainen muutos, että niiden jäsenluku supistettaisiin kolmeksi, puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja mukaanluettuina, minkä lisäksi hoitokunnalle määrättäisiin yksi varajäsen esteellisyystapausten varalta. Varsinaisena asiain hoitajana käytännössä toimisi puheenjohtaja, joka saisi työstään korvauksena kuukausipalkkion. Jäsenille heidän tehtävistään suoritettaisiin korvaus kokouspalkkion tai päivärahan muodossa. Jäseniksi kunnan hoitokuntaan olisi luonnollisesti ehdotettava henkilöitä, jotka ovat perillä hoitokunnan tehtävistä ja mieluummin sellaisia, jotka sanottuja tehtäviä jo nytkin hoitavat. Hoitokunnan kokoonpanon määrää lain mukaan edelleen sisäasiainministeriö, joka myös vahvistaa palkkiot. Varat viimeksimainittuihin samoin kuin muihinkin hoitokunnan välttämättömiin menoihin hoitokunta olisi oikeutettu käyttämään sen haltuun jätetyistä varoista taikka saamaan valtiolta.

Asian lopullista järjestelyä varten sisäasiainministeriö kehoittaa hoitokuntaa tämän mukaan seuraavaan kaavakkeeseen merkitsemään siinä pyydetty tiedot ja ehdotukset sekä aivan ensi tilassa ja viimeistään joulukuun 1 päivään 1940 mennessä toimittamaan kaavakkeen takaisin sisäasiainministeriölle.”

Jo ennen hoitokunnan kokousta oli aloitettu lomakeliitteiden täyttö. Hoitokunnan palveluksessa oli tuolloin 25 henkeä, joista neljä puolipalkkaisena. Näistä hoitokunta aikoi irtisanoa 11 henkeä 1.12.1940 lukien. Vuoden lopussa arvioitiin hoitokunnan hallussa ollut omaisuus 4 500 000 mk:ksi, joista museoesineiden osuudeksi arvioitiin 500 000 mk. Hoitokunnan kus-

tannukset kuukaudessa seuraavan vuoden alusta lukien arvioitiin 8 000 mk:ksi (huoneiston vuokra, lämpö ja valaistus 4 500 mk ja puhelimet, postikulut, konttoritarpeet ja sekalaiset menot 3 500 mk). Kokouksessa suhtauduttiin epäillen ministeriön kaavailuun hoitokunnan jäsenmäärän pienentämisestä kolmeen. Jäljelläolevan toiminnan laajuuden ja asioiden monipuolisuuden takia esitettiin hoitokunnan jäsenmäärä edelleen pidettäväksi seitsemänä ja sen jäseninä entiset; varajäsentä ei tarvittu, jos jäsenmäärä pysyisi entisenä. Kun sisäasiainministeriössä näytti vallitsevan käsitys, että hoitokunnan työt olivat loppuvaiheissa, päätti hoitokunta selittää tarkemmin työtään. Havainnollisuuden vuoksi esitettäköön sen pääosa sanatarkasti:

”Tähän saakka on hoitokunnalla ja sen alaisina toimivilla virastoelimillä ollut varsin laajaa ja monipuolista toimintaa entisten asioiden selvittelyssä ja valtioelinten puolesta annetuissa monissa uusissa tehtävissä. Varsinaisten selvittelytehtävien ohella on hoitokunnan edelleen ollut huolehdittava erinäisistä lastenkodeista ja muista huolto- ja lastenhoitotehtävistä. Hoitokunnan toiminnasta aiheutuvat kustannukset ovat tähän saakka olleet erikoisesti korvausasioiden hoidon takia huomattavan suuret, mutta voitaneen niiden määrä vuoden loppuajalta arvioida noin 150.000 markaksi kuukautta kohti edellytyksellä, että valtion puolesta edelleen korvataan varsinaisista huoltolaitoksista ja -tehtävistä aiheutuvat menot. Tähän tulevat lisäksi kaupungin tähän saakka suorittamat eläkkeet, joiden määrä kuukaudessa tekee noin 100.000 markkaa.

Hoitokuntaa ja sen alaisena toimivaa virastoa ei vielä ensi vuoden alusta voida supistaa siinä määrin, kuin ministeriön kirje edellyttää, joka ei hoitokunnan saaman tiedon mukaan liene tähän hoitokuntaan nähden tarkoituksenakaan. Seuraavassa esitetään lyhyesti niitä tehtäviä, joita hoitokunnan suoritettavaksi jää ensi vuoden alusta lukien, mikäli se tämän vuoden aikana vapautuu erinäisten huoltolaitosten edelleen hoitamisesta.

Vuoden 1939 tilinpäätös on vasta äskettäin saatu valmiiksi. Tämän vuoden tilinpäätös syyskuun 30 päivään asti on juuri teon alla eikä mitenkään ehdi valmistua tämän vuoden aikana. Kun lisäksi on tehtävä tilinpäätös vielä tämän vuoden loppuajalta, siirtyy tilinpäätösten valmistaminen huomattavasti ensi vuoden puolelle. Sen jälkeen ovat tilinpäätökset tarkastusviranomaisten tarkastettavat ja niille hankittava lakien ja asetusten mukaiset hyväksymiset.

Myöskin huoltoviranomaisten jäljelläolevat tehtävät erinäisten selvittelyjen takia niiden hoidossa ja valvonnassa olleista huoltolaitoksista ja yksityisistä henkilöistä, saatavien ja velkojen selvittely monien rajan tällä puolella olevien kuntien kanssa, tilastotietojen ja vuosikertomusten laatiminen eri huoltolaitoksista ja huollettavista yksilöistä, laajan asiakirja-arkiston järjestäminen ja lähettäminen niihin kuntiin, joiden alueelle viipurilaiset huollettavat ja muut huoltoviranomaisten kanssa kosketuksissa olleet henkilöt ovat joutuneet, ja mahdolliset muut valtion virastojen antamat uudet tehtävät vaativat asianomaisten arvioinnin mukaan huomattavasti aikaa vielä ensi vuoden puolella.

Lisäksi on hoitokunnan huostassa ja hallinnassa varsin huomattava määrä mitä erilaisinta pelastettua tavaraa, josta suurin osa on tähän mennessä kerätty varastoon Helsinkiin. Osa tavaroista on varastoissa vielä muilla paikkakunnilla, mutta voitaneen ne tämän vuoden aikana saada siirretyksi

tänne, mikäli osaa niistä ei saada myydyksi varastopaikkakunnilla. Hoitokunnalla on lisäksi huomattava määrä selvittämättömiä laskuja ja muita asioita puolustuslaitoksen kanssa ja Viipurissa aikanaan otetuista, puolustuslaitoksen toimesta pelastetuista ja myöhemmin luovutetuista tavaroista. Viipurista poissiirryttäessä luovutettiin erinäisiä kaupungin tavaroita puolustusviranomaisten haltuun nykyisen rajan tällä puolella, mutta osa niistä on vielä selvittämättä ja löytämättäkin, vaikka etsiskelyä hoitokunnan puolesta on parhaan mukaan suoritettu. Kaikkia näitä asioita ei voida saada selvitettyksi tämän vuoden aikana siinäkään tapauksessa, että jäljelläolevat varastot vuoden vaihteessa otetaan kokonaan valtion huostaan ja hoitoon.

Hoitokunnan puolesta on myöskin huolehdittava tutkimusten tekemisestä ja selvitysten antamisesta monissa vireilläolevissa taksoitus- y.m. valitusasioissa.

Myöskin kaupungin lastenvalvojan tehtävien loppuselvittely ja asioiden järjestely jatkuu ensi vuoden puolelle. Samalla tavalla on terveydenhoitolautakunnan tilastojen ja vuosikertomusten laatimisen laita.

Monien lausuntojen ja todistusten antaminen sekä tilastojen ja selvitysten laatiminen menneistä asioista kokonaisuudessaan vaatii huomattavasti aikaa ja asiantuntemusta tullen näiden tehtävien lisäksi korvaus- ja velka-asioista johtuvat lukuisat lausunnot tarpeellisine tutkimuksineen ja selvittelyineen.”

Tuossa kirjelmässä esitettyjä asioita joudumme jäljempänä tarkemmin käsittelemään.

Vuoden viimeisessä kokouksessa 30.12. 1940 asioiden käsittelyn päätyttyä kaupunginjohtaja Tuurna huomautti mm., että kulunut vuosi oli ollut erikoinen vuosi niin Viipurin kaupungille kuin kaikille yksityisille viipurilaisillekin. Hän korosti sitä hyvää yhteisymmärrystä, joka sodan aiheuttamissa erittäin vaikeissa ja vaarallisissa olosuhteissa oli vallinnut valtuuston ja kaupunginhallituksen välillä sekä kohdisti tällöin erikoisesti kiitoksensa valtuuston puheenjohtajaan, joka kaiken aikaa oli omakohtaisesti osallistunut kaupunginhallituksen ja hoitokunnan työhön. Lopuksi Tuurna kiitti hoitokunnan jäseniä hyvästä yhteistyöstä kuluneen vuoden aikana.

Sosiaalisten laitosten lopettaminen

Rauhanteon jälkeen kaupungin sairaalatoiminta loppui nopeasti. Kaupunginsairaala ja naistensairaala lakkasivat toiminnasta jo huhtikuun loppuun mennessä loppujen potilaista tultua siirretyksi kunnalliskotiin. Kiipulan tuberkuloosisairaala siirtyi toukokuun alusta Suomen Huollon terveydenhoitotoimikunnan hoitoon ja kustannettavaksi. Mielisairaalan potilaat hajoitettiin jo olemassaoleviin sairaaloihin eri puolelle Suomea.

Elokuussa 1940 sosiaaliministeriö antoi määräyksen mm. Viipurin kaupungin kunnalliskodin lopettamisesta ja hoidokkien siirtämisestä tynkä-Suomen kunnalliskoteihin. Myös lastenkodit luovutettiin sijoituskuntiensa tai lähikaupunkien lastensuojelulautakunnille vähitellen yhdistettäväksi uusien sijaintipaikkojensa laitoksiin. Tosin Viipurin poikakoti toimi Porissa aina 1960-luvulle asti.

Kunnallisten oppilaitosten kohtalo

Tärkein kunnallisen koululaitoksen osa olivat kansakoulut. Kun niiden kohtalo järjestettiin yhtenäisesti koko luovutetun alueen osalta 21.6.1940 annetulla asetuksella, joka astui voimaan 31.7., ei Viipurin kaupungin hoitokunnalla ollut suurempia ongelmia kansakoulunopettajien sijoittelussa. Tuolloin Viipurin kaupungin vakinaisista kansakoulunopettajista siirtyi eläkkeelle 36, lakkautuspalkalle 11 ja 140 sijoitautui uusiin opettajanvirkoihin (näistä Helsinkiin 56). Viipurin kaupunki maksoi heille täyden peruspalkan ikälisineen huhtikuun loppuun asti, minkä jälkeen valtio maksoi touko-, kesä- ja heinäkuulta 75 % samoin lasketusta palkasta. Kansakouluntarkastaja Aarno Salervo hoiti tehtäviään 31.7. asti, mutta taloudenhoitaja Eino Saario siirtyi muihin tehtäviin jo 31.3.

Kun kansakoulut monin paikoin aloittivat työskentelynsä huhtikuun alkupuoliskolla, pääsi suuri joukko entisiä Viipurin kansakoulujen oppilaita jatkamaan koulunkäyntiään oleskelupaikkakunnillaan.

Viipurin kauppaoppilaitoksen sijoittumista Lahteen puolsi se, että melkoinen osa viipurilaisia asettui Lahteen ja lähiympäristöön, ja lisäksi se, että Lahdessa oli syksyllä 1939 tehty vakava yritys sikäläisen kauppakoulun kasvattamisesta kauppaoppilaitokseksi. Kesällä 1940 kauppa- ja teollisuusministeriö antoi aikeelle suostumuksensa ja uuden koulun opettajiksi sikäläinen johtokunta valitsi Viipurin koulun opettajat maisterit E. Jokelaisen, A.J. Reinikaisen ja Tyyne Ylpön. Oppilaista jatkoi 28 opistoaan Lahdessa.

Sitävästoin Viipurin kaupungin poikain ja tyttöjen ammattikoulu lakkasi toimimasta.

Toukokuussa 1940 hoitokunta ajatteli kaupunginjohtaja Aallon ja työväenopiston johtajan maisteri Arvo Inkilän aloitteesta jatkaa Viipurin työväenopiston työtä viipurilaisen siirtoväen keskuudessa niillä seuduilla, minne viipurilaisia oli yhtenäisemmin sijoitettu, koska "tilanne siirtoväen keskuudessa on näet nykyään sellainen, että työväenopiston suorittama työ entisessä jäsenpiirissään olisi mitä tarpeellisin, se kun voisi vaikuttaa rohkaisevasti ja virkistävästi lamaantuneisiin mieliin". Syksyyn mennessä suunnitelmat kuitenkin muuttuivat, kun Lappeenrantaan perustettiin Viipurin Työväenopiston Kannatusyhdistys ry, jotta opisto edelleen voisi "jatkaa toimintaansa täysikäisten kansalaisten ja aikuisen nuorison sivistystarpeiden tyydyttämiseksi". Johtokunta valitsi puheenjohtajakseen tohtori O. J. Brummerin ja muiksi jäseniksi tulivat kaupunginjohtaja J. F. Aalto sekä kansanedustajat toimittaja Kaapro Moilanen ja teatterinjohtaja Jere Juutilainen; sihteerikseen johtokunta valitsi Arvo Inkilän.

Valtion oppikouluista Viipurin klassillinen lyseo lakkautettiin, mutta uusi klassillinen lyseo aloitti toimintansa 1.10.1940 Kuopiossa 3-luokkaisena, Viipurin suomalainen kaksoislyseo siirtyi Viipurin yhteislyseo -nimisenä Helsinkiin, missä se aluksi toimi Suomalaisen lyseon tiloissa, Viipurin tyttökoulu siirtyi Tampereelle Tampereen II tyttökoulu -nimisenä, Viipurin II tyttökoulu siirtyi Kouvolaan Kouvola tyttökoulu -nimisenä, mutta Viipurin tyttölyseo ja Svenska samlyceum i Viborg lakkautettiin. Yksityisistä oppikouluista Viipurin suomalainen yhteiskoulu ja Viipurin uusi yhteiskoulu siirtyivät Helsinkiin Karjalan yhteiskouluna, joka aluksi toimi Arkadian yhteislyseon tiloissa, Viipurin realikoulu, maanviljelys- ja kauppalyseo

siirtyi Helsinkiin (aluksi Kalliolaan) myöhemmin Vaasanrinteen ja lopuksi Maunulan yhteiskouluna, Uuraan yhteiskoulu jatkoi Kotkassa, mutta Talikkalan yhteiskoulu lakkasi toimimasta.

Viipurin merenkulkukoulu ja Suomen sahateollisuuskoulu siirtyivät Kotkaan, lakkautetun Viipurin teollisuuskoulun oppilaat siirtyivät etenkin Helsingin ja Oulun vastaaviin kouluihin.

Viipurin museot

Viipurin historiallinen museo kärsi melkoisesti talvisodan pommituksista ja vain osa tavaroista saatiin pelastetuksi. Talvisodan aikana kaupungin taidemuseosta erään sotilashenkilön onnistui anastaa kehyksistä irtileikaten 42 taulua (jotka saatiin takaisin v. 1942), mutta pääosa evakuoitiin kauppaneuvos ja rouva Peuran perustamaan Rautalammin museoon. Heinäkuussa 1940 kaupunginkamreeri Koponen ehdotti hoitokunnalle, että taulut siirrettäisiin esim. Ateneumin kokoelmiin omana osastonaan, mutta hoitokunta "tässä vaiheessa" hylkäsi ehdotuksen. Seuraavan syyskuun lopulla pidetyssä hoitokunnan kokouksessa kaupunginjohtaja Tuurna esitteli alustavasti, olisiko pyrittävä säilyttämään kaikki olennainen karjalainen kokoelma-aineisto yhtenä kokonaisuutena. Tuolloin päätettiin, että taitelija Rurik Lindqvist pyydetäisiin luetteloimaan ja arvioimaan taideteokset sekä merkitsemään pelastettuihin muotokuviiin, keitä ne esittivät. — Kaupungin historiallisen museon säilynyt omaisuus oli ainakin keväällä 1941 Hämeenlinnan maakunta-arkiston suojissa. Tuolloin hoitokunta päätti luetteloida kummankin museon säilyneen omaisuuden.

Kaupungin omaisuuden realisointi

Viipurista pelastetun kaupungin omaisuuden realisointi oli yksi hoitokunnan tärkeä tehtävä, sillä osa kaupungin omaisuudesta oli saatu evakuoitukseksi. Yhtenä vaikeutena oli se, että sitä oli hajallaan usealla paikkakunnalla. Osa oli luovutettu valtiolle siinä mielessä, että se tulisi valtion omaisuudeksi, mutta sitä oli palautettu kaupungille, mm. Parikkalan sotasairaalaan siirrettyä kalustusta. Puolustusvoimille oli jouduttu antamaan tavaroita, joiden kohtalo tai mahdollinen korvaus oli vaikeasti selvitettävissä. Heti rauhanteon jälkeen alettiin selvittää pelastettua irtaimistoa, joka v:n 1940 aikana saatiin kerätyksi Helsinkiin. Joidenkin virastojen säilynyt irtaimisto oli vähäinen, esim. poliisilaitoksen tavaroista jäi tuhoutumatta vain kaksi seinäkelloa. Maistraatti luovutti hoitokunnalle kansliakoneensa ja tarvikkeensa, kirjastonsa Viipurin hovioikeudelle, vanhan matrikkelinsa, valokuvakokoelmansa ja Jaakko Juteinin ym. muotokuvat Kansallismuseolle sekä istuntohuoneensa kaappikellon säilytettäväksi Korkeimmalle oikeudelle. — Palokalustoa oli saatu hyvin pelastetuksi. Keväällä 1940 sitä myytiin n. 220 000 markan edestä. Kesäkuun lopulla Kymintehtaalla pidetyssä huutokaupassa myytiin kaikki paloautot sekä useimmat kone- ja käsiruiskut. Loput tuotiin Helsinkiin myytäväksi.

Pelastetun omaisuuden luettelointi ja sen myynti oli annettu kaupunginhallituksen kokouksessa 15.4.1940 kaupunginjohtaja Siltasen tehtäväksi. Päätös uusittiin hoitokunnan kokouksessa 29.4., jolloin hänet velvoitettiin

tärkeimmissä asioissa neuvottelemaan toisten kaupunginjohtajien kanssa. Käytännössä tilientarkkaaja Pulkkinen hoiti asiat syyskuuhun asti, jolloin hänet vapautettiin kiireellisiin tilientarkastustöihin.

Realisointi oli varsin työlästä, etenkin kun osa pelastetusta tavarasta oli sota-aikana väliaikaisesti otettu käyttöön. Hoitokunnan arkiston kotelon Fa 1:n materiaali osoittaa, kuinka hankalaa omaisuuden myynti oli. Kaupungin karja myytiin Iittalan Kutisten kartanossa 20.6.1940, jolloin saatiin 83 lehmästä, 26 astutetusta hiehosta ja kahdesta sonnista yhteensä 335 000 mk, yhdestä hevosesta 5 100 mk ja maanviljelyskoneista 52 975 mk.

Hoitokunnan kokouksessa 14.10.1940 kaupunginjohtaja Siltanen esitti seuraavan selostuksen kaupungin eri laitosten tavaroista:

1. *Kunnallishallintoa ja valtiotehtäviä hoitavista laitoksista* sekä erinäisistä muista kaupungin virastoista on kuljetettu rajan tälle puolelle ensisijassa konttorikalustoa, etupäässä kirjoitus- ja laskukoneita, jotka ovat vielä melkein kaikki hoitokunnan huostassa. Kirjoituskoneita on noin 140 ja laskukoneita noin 40 kpl eri lajia ja merkkiä.

2. *Palo- ja nuohouslaitoksen* kalustoa kuljetettiin huomattava osa rajan tälle puolelle. Sitä on myyty sekä vapaaehtoisesti että huutokaupalla etupäässä kaupunki- ja maalaiskuntien palokunnille lähes miljoonan markan edestä. Jäljellä on varastossa vain pieni osa kuluneita paloletkuja, pukuja ja vanhaa kalustoa.

3. *Terveystenhoidon* alaisista laitoksista tuli rajan tälle puolen ainoastaan pieni määrä elintarpeiden tarkastamon työkalustoa, joka on hoitokunnan huostassa.

4. *Sairaaloiden* kalustoa ja vaatteistoa siirrettiin sodan alussa suuret määrät eri sairaaloiden mukana rajan tälle puolelle. Kun sairaaloiden toiminta on loppunut, ovat niiden tavarat siirtyneet hoitokunnan huostaan. Osa tavaroista on tähän mennessä myyty etupäässä valtion, kuntien ja Suomen Huollon sairaaloille, osa on vielä varastossa myymättä sisältäen erilaista koneistoa, vaatteita, ruoka- ja keittiökalustoa ym.

5. *Huoltolaitosten* kalustoa ja vaatteistoa siirrettiin samoin sodan alussa rajan tälle puolelle laitosten mukana suuret määrät. *Köyhäinhoidon alaisten kunnalliskotien* äskettäin lopetettua toimintansa ovat niiden tavarat siirtyneet hoitokunnan huostaan sisältyen niihin ensisijassa vaatteistoa ja keittiökalustoa, jotka ovat paraillaan järjestelyn alaisina. *Lastenkotien* tavarat ovat siirtyneet kotien mukana niiden kuntien huostaan, joiden alueelle kodit ovat lopullisesti sijoittuneet. Kodeille luovutetuista tavaroista ei vielä ole tehty laskutusta, kun ei olla tietoisia siitä, laskutetaanko niistä valtiota vai asianomaisia kuntia.

6. *Erinäisten sosiaalisten laitosten* kalustoa on rajan tälle puolelle aikanaan siirretty naisten työkodin koneistoa, kalustoa ja vaatetavaraa, joista suurin osa on myyty kaupunkien ja kuntien eri laitoksille. Osa koneistoa on myyty Suomen Huollolle. Osa vaatetavaraa, jota on myöskin vähittäin myyty yksityisille, on vielä hoitokunnan huostassa.

7. *Opetus- ja sivistystoimen* alaisten laitosten tavaroista on rajan tälle puolelle saatu siirretyksi, paitsi kirjoituskoneita, suuri osa ammattikoulujen koneita ja työkaluja, jotka sodan alussa siirrettiin Kuopioon sikäläisen Teollisuuspiirin käyttöön. Osa koneista ja kalustosta on tähän mennessä myyty ammattikouluille, valtion eri laitoksille ja yksityisille teollisuuden harjoittajille, osa taas on vielä edellämainitun Teollisuuspiirin käytössä eri

tehdaslaitoksissa. Pienempi osa näistä tavaroista on hoitokunnan varastossa Helsingissä ja Mikkeliissä.

8. *Rakennuskonttorin* alaisista laitoksista luovutettiin jo sodan aikana suuri osa kalustoa ja koneistoa puolustuslaitoksen käyttöön. Näistä tavaroista on puolustuslaitokselle lähetetty laskuja, mikäli laskutus ottokuittien puutteellisuuden ja puuttumisen vuoksi on ollut mahdollista. Osa rakennuskonttorille kuuluvaa tavaraa ja kalustoa siirrettiin sodan aikana Mikkeliin ja on se vielä siellä hoitokunnan varastossa sisältäen erinäisiä koneita, sähkömoottoreita ja työkaluja. Myöskin rakennuskonttorin ja eri kaupungin laitosten kuorma- ja henkilöautoja on hoitokunnan huostassa 8 kpl ja 3 kuorma-autoa pitäisi vielä olla puolustuslaitoksen käytössä, mikäli ne eivät ole jääneet rajan toiselle puolelle.

9. *Maatilojen* alaisesta omaisuudesta kuljetettiin sodan aikana rajan tälle puolelle joukko lemmiä ja ne hevoset, joita puolustuslaitos ei ollut ottanut käyttöönsä, sekä huomattava määrä viljaa kuin myöskin erinäisiä maanviljelyskoneita ja työkaluja. Nämä tavarat on myyty osaksi huutokaupalla, osaksi vapaassa kaupassa ja on niistä saatu noin miljoona markkaa.

10. *Kaupungin liikelaitosten omaisuus:*

Sähkölaitoksen tavaroista siirrettiin osa sodan aikana Mikkeliin, jossa tammikuun alussa pommituksen aiheuttama tulipalo tuhosi niistä suurimman osan. Jällelääjäänneet tavarat ovat vielä hoitokunnan varastossa Mikkeliissä, josta on tarkoituksena ne lähiaikoina siirtää Helsinkiin rahaksimuuttamista varten.

Vesijohtolaitoksen tavaraa vietiin myöskin Mikkeliin pienempiä erinä ja on nekin tarkoitus ensi tilassa siirtää Helsinkiin.

Teurastamon ja lihan tarkastamon tavaraa saatiin rajan tälle puolelle 5 laatikkoa, joita ei vielä ole tutkittu, mitä ne sisältävät.

Kaikki myynneistä saadut tulot ovat viedyt rahatoimiston kassakirjaan, pitämättä niistä erikoista rinnakkaistiliä. Tilinpäätöstä tältä vuodelta valmistettaessa saadaan myyntitulot tarkoin selville ja voidaan ne silloin tarvittaessa jaotella eri laitosten osalle.

Hoitokunnan kokouksessa 28.10.1940 luettiin 17.10. annettu valtioneuvoston päätös (As.kok. N:o 559) luovutettujen alueen kuntien velvollisuudesta luovuttaa vuodenvaihteessa omaisuutensa valtiolle. Kuukauden kuluttua valmistui likimääräinen luettelo Viipurin kaupungin hallussa olleesta omaisuudesta:

konttorikoneita ja -kalustoa	500.000:—	
autoja	400.000:—	
sairaaloiden ja kunnalliskotien kalustoa	700.000:—	
lasten kotien irtaimistoa eri kodeissa	300.000:—	
sähkö- ja vesijohtotarvikkeita	200.000:—	
ammattikoulun kalustoa ja koneistoa	100.000:—	
museoesineitä ja -tavaraa	500.000:—	
sekalaista tavaraa	100.000:—	
selvittämättömiä laskuja	200.000:—	3.000.000:—
rahaa		1.500.000:—
	Yhteensä	4.500.000:—

V:n 1940 viimeisessä kokouksessaan hoitokunta päätti panna lehtiin ilmoituksen, jossa kehoitettiin niitä yksityisiä henkilöitä ja laitoksia, jotka olivat pelastaneet Viipurin kaupungille kuuluvaa omaisuutta, tekemään siitä heti hoitokunnalle ilmoitus.

Viipurin kaupungin omaisuuden luovutus valtiolle lykkääntyi. Kun maaliskuussa 1941 pidettiin neuvottelu valtiovarainministeriön kanssa, niin tällöin ministeriön edustajat olivat sitä mieltä, ettei hoitokunnan ollut toistaiseksi realisoitava pelastettua omaisuuttaan. Kaupunginjohtaja Silta-nen ilmoitti hoitokunnan kokouksessa 5.5.1941, että varatuomari V. Aarnio, jonka valtiovarainministeriö oli joulukuussa 1940 määrännyt valtion puolesta Viipurin kaupungin selvittelymieheksi, oli ilmoittanut ryhtyvänsä aivan ensi tilassa mainittuun tehtävään. Se näyttää kuitenkin jääneen toteuttamatta seuraavassa kuussa puhjenneen sodan takia.

Kaupungin raha-asiat

Vuoden 1941 alussa annettiin laki "siirtokuntien" lakkauttamisesta. Laissa säädettiin, että sellaisen kunnan, jonka alue kokonaisuudessaan oli luovutettu Neuvostoliitolle, asioiden selvittely tuli olla suoritettu loppuun vuodenvaihteeseen 1942/43 mennessä. Siitä huolehtisi kunnan viranomaisille lain mukaan kuuluvaa päätäntä- ja täytäntöönpanovaltaa käyttäen kunnalle viimeksi valittu valtuusto yhdessä kunnan hoitokunnan kanssa. Lain mukaan valtuusto toimittaisi hoitokunnan jäsenten ja tilintarkastajien vaalin, hyväksyisi meno- ja tuloarvion sekä tilinpäätöksen ja selvitystä koskevan lopputilitykseen, päättäisi vastuuvapauden myöntämisestä ja kunnan omaisuuden rahaksimuutosta sekä käsittelisi ne asiat, jotka sisäasiainministeriö määräisi valtuuston käsiteltäviksi (as. kok. 45/41). Tuon lain täytäntöönpanoa koskevassa sisäasiainministeriön kiertokirjeessä 18.1.1941 huomautettiin, että hoitokunnan oli jatkettava selvittelytyötä — myös omaisuuden rahaksimuuttoa — nykyisessä kokoonpanossaan, kunnes uusi hoitokunta ko. lain mukaisesti oli valittu. Sellaisessa kunnassa, jonka jäljelle jäänyt omaisuus ei riittänyt korvauslain mukaiseen velkojen mak-suun, olivat kaikki omaisuuden ja velkojen selvittelyä koskevat asiat, niinkuin omaisuuden rahaksimuutto, saatavien periminen ja velkojen mak-saminen, kokonaan luovutettava valtiovarainministeriön suoritettaviksi. Sen seikan, oliko kunta näin ylivelkainen, tuli ratkaisemaan valtiovarainministe-riö.

Kun tätä kirjelmää käsiteltiin hoitokunnan kokouksessa 20.1.1941, pää-tettiin aloittaa v:n 1941 talousarvion laatiminen, jota varten olisi tarvittu tieto, pitikö valtiovarainministeriö Viipuria ylivelkaisena kuntana. Valtuus-toa varten oli laadittava yhteenveto siitä, mitä hoitokunta oli suorittanut valtuuston edellisen kokouksen jälkeen, samoin kuin ehdotus hoitokunnan jäsenten valitsemiseksi.

Ylivelkaisuuskysymys tuli esille hoitokunnan kokouksessa 3.2.1941. Täl-löin luettiin valtiovarainministeriön kirjelmä, jossa hoitokuntaa kehoitettiin ilmoittamaan, katsoiko se Viipurin kaupungin jäljelle jääneen omaisuuden riittävän kaupungin velkojille maksettavan määrän suorittamiseen. Hoito-kunnan mielestä se oli sille noissa oloissa mahdoton kysymys, ennen kuin valtiovarainministeriö antaisi tarkemmat ohjeet tilinpäätöksen valmistami-

sesta. — Tilien hyväksymistä varten kaavailtiin valtuuston kokoontumista useaan otteeseen, lopuksi syksylle (19.9.1941), mutta kesäkuussa puhjennut jatkosota muutti tilanteen. Näin ollen entinen sisäasiainministeriön asettama hoitokunta jatkoi toimintaansa.

V:n 1941 alkupuolella oli yksi keskeinen kysymys kansliahenkilökunnan asema. Hoitokunta päätti tammikuussa 1941, ettei siinä vaiheessa vielä ketään irtisanottaisi, koska valtiovarainministeriö ei ollut ratkaissut kunnan ylivelkaisuuskysymystä eikä se ollut antanut mitään ohjeita omaisuuden vastaanotosta ja realisoinnista. Kaupungin kansliahenkilökunnasta jotkut hakeutuivat toisiin toimiin, mutta toisaalta tarvittiin aputyövoimaa tilientarkastusta varten. Myös vuosina 1939-1940 kaupungin palveluksessa olleiden palkkasaatavat ja kaupungin ennen sotaa ottamat obligaatiolainat vaativat paljon selvittelyä ja usein myös varoja. Valtio tosin suoritti erilaisia maksuja, esim. kaupungin v:n 1939 menoista maksettavia valtionapuosuuksia, mutta toisaalta se käytti esim. kaupungille tulevia alkoholiliikkeen voittovaroja suoraan esim. takaamiensa obligaatioiden lunastukseen, mitä hoitokunta piti laittomana menettelynä, kuten edellä jo huomautettiin.

Kaupungin tilin päätösten laatiminen osoittautui varsin mutkaliseksi tehtäväksi. V:n 1939 tilinpäätös valmistui Jyväskylään siirtyneen entisen apulaiskamreeri K. Ojasen laatimana v:n 1940 lopulla. V:n 1940 tilit oli 2.9.1940 annetun asetuksen mukaan luovutetun alueen kuntien laadittava 30.9. päättyviksi ja ne oli toimitettava valtiovarainministeriölle 10.11. mennessä, kuten edellä on todettu. Tämä osoittautui Viipurille ylivoimaiseksi, koska rahatoimiston kaksi työvuoroa (á 16 työntekijää) joutui käyttämään aikansa esim. kaupungin saamisten valvontalomakkeiden valmistukseen. Lisäksi valtiovarainministeriö ei suostunut selventämään ongelmallisia tilinpäätöksen täyttöohjeita eikä valtioneuvoston kirjapaino saanut ajoissa valmiiksi riittävää määrää tarvittavia kaavakkeita.

Valtiovarainministeriö antoi 30.11.1940 lykkäystä Viipurin kaupungille joulukuun 15. päivään asti ja pyysi samalla selvitystä, mistä syystä tilinpäätöstä ei ollut toimitettu valtiovarainministeriölle säädetyssä ajassa. Kaupunginjohtajien laatimasta vastauskirjelmästä ilmenee havainnollisesti, kuinka kaukana toisistaan olivat toisaalta valtioneuvoston virkahuone ja toisaalta sodanaikainen Viipuri ja sodanjälkeinen hoitokunnan alainen rahatoimisto ja se ansaitsee sananmukaisen esityksen:

”Valtiovarainministeriön kirjelmän n:o 5894 marraskuun 30 päivältä 1940, missä Ministeriö on määrännyt Viipurin kaupungin syyskuun 30 päivältä 1940 laaditun, asianmukaisesti tarkastetun ja hyväksytyn tilinpäätöksen toimitettavaksi Ministeriölle viimeistään kuluvaan joulukuun 15 päivään mennessä ja samalla vaatinut Viipurin kaupungin hoitokunnalta selitystä siihen, miksei hoitokunta ole toimittanut edellämainittua tilinpäätöstä alueluovutuksen johdosta menetetyn omaisuuden korvaamisesta annetun lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta viime syyskuun 2 päivänä annetun lain 27 §:ssä säädetyssä ajassa Valtiovarainministeriölle, Viipurin kaupungin hoitokunta kunnioittaen esittää seuraavaa:

Kun sota syttyi Neuvostotasavaltojen liiton ja Suomen välillä marraskuun 30 päivänä 1939, keskeytyi rahatoimiston säännöllinen työskentely, sillä useiden virkailijoiden oli lähdettävä maanpuolustustehtäviin, m.m. kaikkien lottien, joten rahatoimistoon jäi lopulta kaupunginkamreerin ohella vain

viisi apulaista. Näiden virkailijoiden aika kului Viipurissa yksinomaan juoksevien asioiden hoitamiseen, joista eniten aikaavieviä olivat erittäin lukuisten sotilasavustusten ja virkamiesten sekä työläisten palkkojen maksaminen. Lisäksi on huomattava, että työskentely tapahtui Viipurissa sodan aiheuttamissa erittäin vaikeissa ja vaarallisissa olosuhteissa pääasiallisesti iltaisin epämukavissa huoneistoissa, kun kaupunginhallitus ja rahatoimisto olivat pakotetut muuttamaan pois varsinaisesta huoneistostaan, mikä sodan aikana pommituksessa osittain tuhoutui. Näissä olosuhteissa ei varsinaista kirjanpitoa voitu ajatellakaan toimitettavaksi.

Maaliskuun alussa siirtyivät kaupunginhallitus ja rahatoimisto Harviaan. Varsinaisten tilikysymysten selvittelyyn ei täälläkään päästy, sillä juoksevien asioiden selvittely vei erittäin pienen henkilökunnan ajan melkein kokonaisuudessaan. Töitä oli sodan aikana ruuhkautunut, kaupungin tilipaperit ja tosikkeet, sikäli kuin ne viime tingassa oli saatu Viipurista pelastetuksi, olivat ympäri Suomea. Lisäksi on huomattava, että eräiden varsin tärkeiden kunnallisten laitosten, kuten esim. sähkölaitoksen ja maatalouslaitosten tilikirjat ja tosikkeet jäivät kokonaisuudessaan Viipuriin. Kun ottaa tämän ohella vielä huomioon, että hoitokunnan palveluksessa Harvialassa oli varsin pieni henkilökunta, ymmärtäneen hyvin, että varsinaisten tiliasiain selvittelyyn päästiin vasta sen jälkeen, kun hoitokunta ja rahatoimisto siirtyivät Helsingin kaupunkiin. Normaalioloissa, sopivassa huoneistossa ja kun henkilökunta kokonaisuudessaan ja tilinpitoon vaadittava materiaali sellaisenaan on käytettävissä, pitäisi tilinpidon keskimäärin valmistua 75 päivässä, mikä aikamäärä suuremmissa kaupungeissa on aina osoittautunut liian lyhyeksi. Viipurin kaupungin vuoden 1939 tilinpäätöksen olisi pitänyt valmistua ylläolevan mukaan viime heinäkuun loppuun mennessä, mutta myöhästyi sen valmistuminen noin kolme kuukautta ja esitettiin se hoitokunnalle marraskuun alussa. Tämä samoin kuin sekin, ettei vuoden 1940 tilinpäätöstä ole ehditty valmistaa alueluovutuksen johdosta menetetyn omaisuuden korvaamisesta annetun lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta syyskuun 2 päivänä 1940 annetun lain 27 §:ssä säädetyn ajan kuluessa, aiheutui hoitokunnasta riippumattomista, jäljempänä selvitettyistä syistä.

Yllämainittu asetus on annettu syyskuun 2 päivänä 1940, joten se määrääaika, minkä kuluessa hoitokunnan olisi pitänyt toimittaa vuoden 1940 tilinpäätös, olisi normaaliolosuhteissakin ollut aivan liian lyhyt. Vielämainittu Valtiovarainministeriön kirjelmä, missä Viipurin kaupungin tilinpäätös määrätään toimitettavaksi viimeistään joulukuun 15 päivään 1940 mennessä, on tosin päivätty marraskuun 30 päivänä 1940, mutta saapui hoitokuntaan vasta kuluvan joulukuun 7 päivänä. Sanotussa kirjelmässä hoitokunnalle kategorisesti asetettu määrääaika lienee ehkä Ministeriönkin mielestä liian lyhyt. Hoitokuntaa on jatkuvasti pyydetty vähentämään henkilökuntaansa mahdollisimman pieneksi. Kun hoitokunta ei ole voinut taata nykyisellekään henkilökunnalle pitempiaikaista työtä, ovat monet Viipurin kaupungin kokeneet virkailijat ja toimihenkilöt luopuneet hoitokunnan palveluksesta. Niinpä esim. kaupunginkamreeri Koponen toimii osan päivästä valtiokonttorin korvausasiain osastolla, apulaiskamreeri Ojanen on siirtynyt Jyväskylän kaupungin palvelukseen ja lukuisat muut rahatoimiston ja rakennuskonttorin pitempiaikaiset virkailijat ja toimistoapulaiset, joita ehdottomasti olisi tarvittu Viipurin kaupungin asioiden loppuselvittelyssä,

ovat hakeutuneet muualle. Kun lisäksi ottaa huomioon, että korvauslain perusteella hoitokunta oli pakotettu lunastuksetta antamaan tuhansia todistuksia ympäri Suomen oleskeleville kansalaisille omistusoikeutta koskevista asiapapereista, tuhansia vuokrasopimusten jäljennöksiä, neuvomaan ja ohjaamaan myös erittäin useita henkilöitä eläkkeiden hakemisessa korvauslain perusteella, Viipurin kaupungin taksoitussihteeri antamaan varsin lukuisille liikkeille otteita vuoden 1938 ja, mikäli ne olivat valmistuneet, myöskin vuoden 1939 tileistä, vastaanottamaan ja järjestelemään kymmeniätuhansia korvausanomuksia, niin hoitokunnan mielestä Ministeriö ehkä tajunnee, ettei hoitokunta ole voinut yksinomaan keskittyä tilinpäätöksen valmistamiseen. Näiden yllämainittujen korvausasioiden järjestelyä varten hoitokunnan henkilökunta toimi säännöllisesti päivittäin kahdessa vuorossa sekä myöskin samoin säännöllisesti sunnuntaisin, ja on hoitokunta omasta puolestaan kyennyt järjestämään saamisilmoituksensa valtiokonttoriin lain määräämässä ajassa, jota tehtävää hoitokunnan saamien tietojen mukaan ei moni hyvinkään pieni maalaiskunta tai kauppa ole kyennyt järjestelmään. On lisäksi otettava huomioon, että kysymyksessä on Suomen toiseksi suurin kaupunki. Ylläolevan lisäksi hoitokunta haluaa vielä kiinnittää Ministeriön huomiota siihen, että Viipurin kaupungin varsin huomattavaa omaisuutta on yhä edelleen puolustuslaitoksen käytössä eikä puolustuslaitos hoitokunnan useista pyynnöistä huolimatta ole luovuttanut sitä Viipurin kaupungille eikä edes antanut mitään seikkaperäistä selvitystä siihen, kuinka paljon se on ottanut kaupungin omaisuutta tekemättä siitä mitään ilmoitusta hoitokunnalle. Tämän omaisuuden etsiminen, luettelointi ja arviointi on myös vaatinut verrattain paljon aikaa. Jo aikaisemmin on hoitokunta myös kiinnittänyt Ministeriön huomiota siihen seikkaan, että esim. Viipurin kaupungille hyvin tärkeiden toimialojen kuten esim. Viipurin sähkölaitoksen tilipaperit ja tosikkeet ovat jääneet kokonaisuudessaan Viipuriin. Hoitokunta ei ole voinut eikä vielä tälläkään hetkellä voi sanoa, kuinka paljon se on näiden hallinnollisten alojen samoin kuin rakennuskonttorin vuoden 1939 aikana erittäin vilkkaan rakennustoiminnan johdosta velkaa eri liikkeille. Tämä kysymys tulee lopullisesti selvitettyksi vasta sitten, kun velkojat korvauslain perusteella lopullisesti jättävät saamisilmoituksensa hoitokunnalle tarkastettavaksi ja hyväksyttäväksi. Lisäksi on huomattava, että Viipurin kaupungin huoltolautakunta viime syyskuussa lähetti kiertokirjeen kaikille niille kunnille, joilla tiedettiin olevan köyhäinhoitosaatavia sekä samalla pyysi näitä kiireellisesti lähettämään hoitokunnalle ilmoituksen saatavistaan. Tästä huolimatta eivät useat kunnat ole noudattaneet yllämainittua kehoitusta, ja on hoitokunnalle vielä jatkuvasti saapunut edellämainittuja ilmoituksia.

Vuoden 1940 tilinpäätöksen selvittely ei vaadi yksinomaan koulutettua työvoimaa, vaan hoitokunnan mielestä olisi Ministeriön annettava myös ohjeita siitä, miten mainitun vuoden tilinpäätös olisi tiliteknillisesti suoritettava. Viipurin kaupungin omaisuustaseeseen 12 päivänä maaliskuuta 1940 oli merkitty kaikki Viipurin kaupungin omistamat kiinteistöt sellaisina kuin ne olivat 31 päivänä joulukuuta 1938 hyväksytyssä tilinpäätöksessä niine muutoksineen, jotka ovat edellämainittuun rauhantekopäivään tapahtuneet. Hoitokunta haluaisi saada Ministeriöltä ohjeita ja määräyksiä siitä, miten ja millaisilla päätöksillä mainitut Viipurin kaupungin omistamat

kiinteistöt olisivat poistettavat syyskuun 30 päivänä 1940 laadittavasta tilinpäätöksestä. Samalla hoitokunta haluaisi saada Ministeriöltä ohjeita siitä, miten olisi meneteltävä etumaksujen, varattujen varojen ja monien muiden tiliteknillisten kysymysten kanssa, joista ei ole olemassa minkäänlaisia ennakkopäätöksiä ja joista Viipurin kaupungin hoitokunnan ohella kaikki muutkin hoitokunnat haluaisivat saada päteviä ohjeita ja määräyksiä. Ministeriö tahtonee antaa hoitokunnalle ohjeet myöskin siitä, miten tilinpitoa olisi lokakuun 1 päivästä 1940 lukien jatkettava, raporttikirjanpitoa valtiovarainministeriön kirjanpidon alaisena vaiko itsenäisenä tilinpitona.

Ylläolevassa on Viipurin kaupungin hoitokunta selvittänyt tärkeimpiä niistä syistä, joiden johdosta hoitokunta ei ole kyennyt saamaan Viipurin kaupungin vuoden 1940 tilinpäätöstä valmiiksi marraskuun 10 päivään 1940 mennessä. Hoitokunta kiinnittää Ministeriön huomiota vielä luovutettujen ja vuokrattujen kaupunkien ja kauppaloiden hoitokuntien yhteiseen kirjelmään lokakuun 11 päivästä 1940, missä hoitokunnat selostivat, että vuoden 1940 tilinpäätöksen valmistaminen määräajassa tulee tuottamaan erinomaisia vaikeuksia ja todennäköisesti johtaa siihen, ettei sitä voida säädetyssä ajassa saada valmiiksi. Näin onkin tapahtunut ja Viipurin kaupungin hoitokunta, kunnioittaen Valtiovarainministeriölle ilmoittaa, ettei se millään kykene valmistamaan vuoden 1940 tilinpäätöstä Ministeriön määräämässä ajassa kuluvan joulukuun 15 päivään mennessä, sillä useinmainittu tilinpäätös kaupunginkamreeri Koposen lausunnon mukaan valmistunee vasta ensi vuoden helmikuun loppuun mennessä, minkä jälkeen tilit olisi vielä asianmukaisesti tarkastettava ja valtuuston hyväksyttävä. Viipurin kaupungin hoitokunta tulee kaikin tavoin kiirehtimään vuoden 1940 tilinpäätöksen valmistamista, mutta tahtonee Valtiovarainministeriö puolestaan antaa hoitokunnalle sen pyytämiä lähempiä ohjeita yllämainituista tiliteknillisistä seikoista.”

Noita ohjeita ei valtiovarainministeriöstä saapunut, ja näin helmikuussa 1941 valmistui Viipurin kaupungin tilinpäätös kahdessa eri muodossa. Ensimmäinen oli suoranainen jatko v:n 1939 tilinpäätökselle, jossa kaikki omaisuusarviot esiintyivät Viipurin jättöhetkisinä sekä kaikki velat vähentämättöminä. Toinen tilinpäätös oli laadittu ottaen huomioon ne omaisuus- ja velkamäärät, jotka Viipurin kaupungilla olisi lakien ja asetusten mukaan pitänyt olla syyskuun 30. päivänä 1940. Tämä tilinpäätös oli laadittu niiden tietojen mukaan, jotka olivat olleet rahatoimiston käytettävissä tuona päivänä kuitenkin sillä varauksella, että saamis- ja velkomisilmoitusten määrät saattaisivat vielä huomattavasti muuttua. Esimerkiksi sähkölaitoksen tilitositteiden jäätyä Viipuriin saattoi lisämenoja ilmetä vasta valtiokonttoriin jätetyistä saamisilmoituksista.

Kaupungin itsensä tekemää korvausanomusta ei liene syytä tarkemmin esitellä, koska Viipurin jälleenvallitus v. 1941 muutti koko asian toisenlaiseksi. Esitettäköön vain yhteenveto korvausanomuksesta:

	Tilinpäätöksen muk. 31.12.1938	Lisää tullut ajalla 1.1.39—12.3.40	Yhteensä	
1. Rakennukset	189.531.637:03	11.530.000:—	201.061.637:03	1. Obligaatiolainat
2. Maatilat	12.306.566:—	3.340.000:—	15.646.566:—	ja niiden korot
3. Tontit, vapaa-alueet ja torit	124.661.206:55		124.661.206:55	2. Muut kiinteät lainat korkoineen
4. Satamat ja sisäväylät	200.895.709:40	8.100.000:—	208.995.709:40	3. Tilapäiset lainat korkoineen
5. Kiertorata	3.500.000:—		3.500.000:—	4. Erin. velkojat
6. Tehdasalueiden radat	739.200:—		739.200:—	5. Menojäämät
7. Sillat	7.688.464:25		7.688.464:25	6. Talletetut varat
8. Sähkölaitos	22.610.423:71	9.200.000:—	31.810.423:71	7. Velka rahastoille
9. Vesijohtolaitos	20.780.655:—	3.600.000:—	24.380.655:—	8. Maksamattomat laskut
10. Puistot, kentät ja patsaat	5.413.345:—		5.413.345:—	1.1.40—12.3.40
11. Vedet	222.958:30		222.958:30	9. Konttokurantti-velat korkoineen
12. Kalusto ja tarveaineet	37.253.701:56		37.253.701:56	10. Huoltovelat
13. Osuus Karjalan työläitöksen	918.262:—		918.262:—	11. Ylittävä omaisuus
14. Polttoaineet	4.673.662:30		4.673.662:30	
15. Rakennusainevaramasto	845.768:95		845.768:95	
16. Työpaikanvarasto	12.050:45		12.050:45	
17. Vesijohtopajan-varasto	640.864:70		640.864:70	
varasto				

Mk 668.464.475:20

Erillisen korvauskysymyksen muodostivat kaupungille lahjoitetut rahastot, joiden säännöt määrittelivät rahaston varojen käytön. Näistä tohtori M.J. Kiljanderin rahastolla oli Kirvun pitäjässä kiinteistö, kauppaneuvos E.V. Sellgrenin ja tämän vaimon rahastolla Venäjänsaari sekä Seth Agathon Sohlbergin rahastolla Honkasaari. Muiden rahastojen omaisuus oli rahana, joita vastaan kaupungilla oli velkakirjoja, obligaatioita, talletuksia ja osakkeita yhteensä 5 175 603 mk, mutta lisäksi kaupunki oli niille velkaa 1 750 376 mk, kuten edellisestä yhteenvedosta näkyy.

Kaupungin hallussa olleet rahastot oli heti Moskovan rauhan jälkeen päätetty ottaa erikoisselvittelyn kohteeksi. Kaupunginkamreerin ehdotuksesta päätettiin heinäkuussa 1940, että kun lähiaikoina kaupunki saanee nostaa Viipurin Säästöpankista, Viipurin Suomalaisesta Säästöpankista ym kaupungin hoidettaviksi jätettyjen rahastojen varoja ja kun kaupunki ei voi näitä varoja käyttää mihinkään juokseviin menoihin, vaan on vastuussa niistä, ne tallettaa Helsingin Suomalaiseen Säästöpankkiin Viipurin kaupungin rahastojen tilille, "mikäli niitä saadaan nostettua ensinnä mainituista pankeista".

Marraskuussa 1940 hoitokunta lähetti valtiovarainministeriölle kirjelmän, jossa pyydettiin korvauskysymyksessä kunkin rahaston käsittelemistä itsenäisenä yksikkönä:

"Viipurin kaupungin lahjoitettujen rahastojen joukossa on myös, joiden omaisuuden kokonaan ja pääasiallisesti on muodostanut luovutetulle alueelle jääneet kiinteistöt. Hoitokunta, jolla on kaikkien Viipurin kaupungin kunnallisten elinten toimivalta, on jokaisen ko. rahaston puolesta erikseen anonut korvausta sanotun rahaston menettämästä omaisuudesta. Vaikka-kaan sanottuja rahastoja ei ole erikseen rekisteröity eivätkä ne olekaan muodostaneet erillistä oikeussubjektia, on niiden omaisuutta kuitenkin käytetty yksinomaan kunkin rahaston sääntöjen määräämään tarkoitukseen, joka on ollut yleishyödyllistä laatua.

Tämän vuoksi hoitokunta odottaa, että sanottujen rahastojen omaisuudesta hyväksyttäväksi myönnettävää korvausta ei sisällytettäisi siihen kokonaiskorvaukseen, joka Viipurin kaupungille myönnetään, vaan kullekin rahastolle erillisenä suodaan sille tuleva korvaus.

Kunkin rahaston säännöistä ja tarkoituserästä on hoitokunta valmis hankkimaan kaikki lisäselvitykset."

Rahastojen kohtalo mietitytti myös kaupunginkamreeri Koposta, jonka marraskuussa 1940 hoitokunnalle tekemä ehdotus tuli käsittelyyn vuoden viimeisessä kokouksessa. Kirjelmän pääkohdat olivat seuraavat:

"Viipurin kaupungin haltuun ja hoidettavaksi on vuosien kuluessa jätetty sängen useita rahastoja, jotka pohjautuvat aina parin sadan vuoden päähän kuten m.m. Ladaun legaatti. Kun nyt voimassa olevan korvauslain hengen mukaisesti pitäisi Hoitokunnan luovuttaa nämä rahastot valtiolle, mutta kun taas toiselta puolen nämä rahastot ovat eri tarkoituksiin ja eri henkilöiden kaupungin hallintaan jättämiä, niin jo pieteettisyyistäkin Viipurin kaupunkia kohtaan olisi näitä rahastoja vaalittava ja ne jotenkuten turvattava itsenäisiksi, etteivät ne joutuisi valtiolle ja siis katoaisi. Niinpä olen tullutkin siihen tulokseen harkittuani asiaa, että näistä rahastoista muodostetaan "Viipuri-säätiö" niminen rahasto, jonka säätiön johtokuntaan olisi saatava arvovaltaisia entisiä viipurilaisia kansalaisia, jotka elin-

ikäisinä toimivat säätiön johtokunnassa Viipurin perinteiden vaalijana säätiön varojen turvin. On myöskin olemassa sellainen mahdollisuus, että muutkin luovutetuilta alueilta olevat kaupungit ja kauppalat tulisivat yhteen ja luovuttaisivat omat samanlaiset rahastonsa yhteiseen säätiöön ja olisi tässä viimeksimainitussa tapauksessa Viipurin kaupungin Hoitokunnan otettava suurimman kunnan hoitokuntana aloite, mutta tietojeni mukaan muilla kaupungeilla ja kauppaloilla on sangen vähäiset nämä rahastot Viipurin kaupungin rahastoihin verrattuna. Asiaa puolestaan puoltaa se, etteivät toiset kaupungit voine rahastoistaan muodostaa itsenäisiä säätiöitä niiden pienuuden vuoksi. Kun tosiasiat viittaavat siihen, että Viipurin olisi kuitenkin muodostettava rahastoistaan säätiö, ehdotan Hoitokunnalle, että Viipurin kaupungin lahjarahastoista muodostetaan Viipuri-säätiö, jonka peruspääoma tällä hetkellä on mk 7.013.954:76 tietenkin vähennettynä sillä määrällä, minkä Viipurin kaupungin velkasuhde rahastoille korvauslain hengen mukaisesti vähenee, jollei Hoitokunta voi jo nyt velkaansa rahastoille mk 1.750.376:35 maksaa realisoidessaan omaisuuttaan.”

Lopuksi kamreeri esittää nimeltä soveliaita henkilöitä ja ehdottaa pikaisesti anomusta valtioneuvostolle ja säätiön sääntöjä oikeusministeriölle. Hoitokunta päätti jättää esityksen huomioonottamatta, koska eduskunnassa parhaillaan käsiteltävänä olleella uudella lailla hoitokuntien vastaisesta toiminnasta oli asia tämänlaatuisinkin rahastoihin nähden järjestetty.

Suunniteltua valtuuston kokousta varten valmistui toukokuussa 1941 ehdotus Viipurin kaupungin hoitokunnan talousarvioksi v:ksi 1941. Sen perusteluissa on esitetty yhteenveto hoitokunnan eri tahoilla suuntautuneesta työstä ja mitä vielä oli tehtävä, ennen kuin Viipuri olisi kokonaan taaksejäänyttä.

V:n 1941 talousarvion perustelut

Talousarvion laatiminen supistunutta ja jatkuvasti supistuvaa toimintaa varten, joka hoitokunnalla tässä vaiheessa on ja joka sille myöhemmässä vaiheessa jää, on vaikea tehtävä, kun ei ole läheskään tarkkaa tietoa siitä, mitkä ja kuinka kauan tällä hetkellä hoitokunnan alaisina olevien toimintahaarojen tehtävät jatkuvat, sekä tuleeko mahdollisesti uusia ja minkälaituisia tehtäviä, kuten tähän saakka on ollut asianlaita, sekä minkälaituiseksi mahdollinen valtion valvonta hoitokunnan toimintaan nähden muodostuu. Hoitokunnalle kokonaisuudessaan tulee varmasti jatkumaan erilaatuisia tehtäviä huomattavassa määrässä vuoden loppupuolelle, vieläpä aivan loppuunkin saakka riippuen niiden valmistuminen siitä, milloin ja missä määrässä korvausasioihin liittyvät eläke- ja velkomisasioita koskevat asiakirjat joutuvat valtiokonttorista hoitokunnalle lausuntojen antamista varten, sekä kuinka paljon velkomisasioita tulee laajemman selvittelyn ja mahdollisen oikeudenkäynnin alaiseksi.

Erikoisesti rahatoimiston ja sosiaalisten laitosten monien asioiden ja toimintahaarojen loppuselvittely vaatii vielä paljon työtä ja aikaa tullen se tottuneen, asioihin perehtyneen ja erikoistoiminta-aloja tuntevan henkilökunnan vähenemisen takia aina hitaammaksi ja aikaa vaativammaksi.

Kun valtiovarainministeriön taholta ei ole vielä tähän mennessä annettu

eläke on myönnetty ennen rauhantekoa ja joiden anomukset rauhanteon aikana olivat jo olleet käsiteltävinä, linnoitustyöläisten paikallislisien suorittaminen ja tilitys, kunnallisten finanssitilastojen laatiminen ja verojen periminen Viipurista aikaisemmin poismuuttaneilta.

Sosiaalisia tehtäviä on vielä jäljellä huomattava määrä jakautuen seuraavasti: Kaupungin hoidossa olleet huoltolaitokset ja yksityiset huollettavat ovat 1.4.1941 mennessä siirtyneet kokonaan toisten kuntien asianomaisten lautakuntien hoitoon, joten niistä on jäljellä asioiden loppuselvityksistä aiheutuvat työt, huoltolaitosten kirjoissa olleista perheistä ja yksityisistä henkilöistä on laadittava selvitykset niille huoltoviranomaisille, joiden alueelle huollettavat ovat siirtyneet, vuosikertomukset ja tilastotoimiston vaatimat tiedot vuosilta 1939 ja 1940 kustakin huollettusta ovat koottavat ja valmistettavat, eri kuntien välisiä tiliselvittelyjä on edelleen jatkettava sekä vapaaehtoista tietä että eri virasto- sekä oikeusasteissa, huollettavana olleille henkilöille ja niiden omaisille kuuluvien verojen edelleen hoitamisesta on huolehdittava siihen saakka, kunnes asianomaisten osoitteet saadaan selville ja niiden perusteella lopulliset tilitykset voidaan suorittaa, lukuisiin tiedusteluihin ja kirjeisiin vastaaminen sekä lausuntojen ja selvitysten antaminen eri virastoille tarpeellisine esitöineen; lisäksi on huoltotoimiston tehtäväksi jätetty tietojen hankkiminen kaikista kaupungin alueelta siirtyneistä 16-60-vuotisista henkilöistä työtilanteen tutkimista ja järjestelyä varten.

Ennen hoitokunnan toiminnan päättämistä on huoltolautakunnan ja lastensuojelulautakunnan arkistot asiakirjoineen ja kortistoineen lopullisesti järjestettävä, luetteloitava ja pakattava vastaista säilytystä varten. Mainittakoon, että yksin huoltolautakunnalla on noin 10.000 eri tilikorttia, noin 20.000 eri perhettä koskevat asiakirjat ja noin 30.000 korttia käsittävä huoltorekisterikortisto niistä henkilöistä, jotka jollain tavalla ovat joutuneet kosketuksiin huoltoviranomaisten kanssa. Lastensuojelulautakunnan vastaavien asiakirjojen ja korttien luku nousee myöskin useaan tuhanteen.

Valtiolle kuuluviin tehtäviin voitaneen lukea eläkkeiden edelleen suorittaminen niille eläkkeisiin oikeutetuille, jotka ovat eläkkeen saaneet ennen rauhantekoa. Samaan luokkaan voitaneen lukea jäljelläolevan kaupungin irtaimen omaisuuden rahaksi muuttaminen. Tätä omaisuutta pelastettiin rajan tälle puolelle huomattava määrä nousten sen arvo noin 11,6 milj. markkaan. Kohta sodan alussa kaupungista poissiirretyt sosiaaliset laitokset toivat mukanaan kalustoa ja tavaraa huomattavat erät. Samoin lähetettiin sodan alkuaikana erilaista maatalous- y.m. tavaraa suojaan eri puolille maata. Osa tällaisesta kaupungin sähkölaitokselle kuuluneesta tavarasta tuhoutui pommituksesta aiheutuneessa tulipalossa 5.1.1940 Mikkelissä.

Viime keväänä päätti hoitokunta ryhtyä pelastettua tavaraa myymään. Juhannuksen aikana myytiin pelastettu karja huutokaupalla Iittalassa ja samoin palokoneistoa ja -kalustoa Kymintehtaalla. Muutoin on myynti tapahtunut vapaassa kaupassa etupäässä valtion ja kuntien laitoksille sekä yleishyödyllisille järjestöille. Viime vuoden syyskuun loppuun mennessä myytiin tavaraa yhteensä 3.725.464:60 markan edestä ja varastoihin jäi 7.913.170:95 markan edestä. Tästä määrästä myytiin edelleen viime vuoden loppuun mennessä 3.128.648:30 markan edestä ollen loppuerä, arvoltaan 4.784.522:65 markkaa, yksityiskohtaisesti luetteloituna ja hinnoiteltuna

varastoissa odottamassa valtiovarainministeriön ratkaisua niiden valtiolle luovuttamiseen ja rahaksimuuttamiseen nähden.

Tuloja ei hoitokunnalla voi tässä vaiheessa olla muuta kuin käytettävissä olevat kassavarat, valtiolta saatavat avustukset ja korvaukset erilaisten sosiaalisten laitosten ylläpidosta ja erinäisistä sodanaikaisista tehtävistä, kunnilta ja yksityisiltä perittävien huoltomenojen korvaukset, joiden saaminen voi supistua verrattain vähäiseksi, ja mahdollisesta omaisuuden myynnistä saatavat varat.

M e n o t

I Valtuusto ja tilientarkastus

1. valtuuston puheenjohtajan ja jäsenten palkkiot matkakuluineen	30.000:—
2. vuositilintarkastajien palkkiot matkakuluineen	15.000:—
	mk 45.000:—

II Hoitokunta

1. hoitokunnan vuosijäsenten kokouspalkkioita varten	30.000:—
2. virkailijoiden palkat ennakkoarvioinnin mukaan	550.000:—
3. tilapäistyövoimaa varten	50.000:—
4. huoneistomenot (vuokra, lämpö ja valo)	40.000:—
5. työpalkkojen, irtisanomisaika- ja kesälomakorvausten edelleen maksamista varten	150.000:—
6. toimistotarpeita ja sekalaisia menoja varten	100.000:—
	mk 920.000:—

III Rahatoimisto

1. virkailijoiden palkat ennakkoarvioinnin mukaan	210.000:—
	mk 210.000:—

IV Sosiaaliset tehtävät

1. virkailijoiden palkat ennakkoarvioinnin mukaan	150.000:—
2. lastenkotien menoja varten tammi- maaliskuun aikana	141.151:—
3. hoitomaksuja vieraille laitoksille ja yksityisille	408.547:—
	mk 699.698:—

V Valtion puolesta suoritettavat tehtävät

1. eläkkeiden maksamista varten vuoden 1941 aikana	1.000.000:—
2. pelastetun omaisuuden myynti- ja varastoimis-
kustannukset	200.000:—
	mk 1.200.000:—

M e n o t yhteensä:

3.074.698:—

Tulot

I Hoitokunnan varsinaiset tehtävät:

1. Rahaa käytettävissä 1.1.1941	2.676.077:—
2. Korvauksia ja avustuksia valtiolta vuosilta 1939 ja 1940	450.000:—
3. Tuloja erinäisistä vero- y.m. saatavista	10.000:—
4. Tuloja sosiaalisista tehtävistä:	
valtiolta erinäisiä korvauksia	1.498.677:45
kunnilta samoin	80.010:95
yksityisiltä samoin	53.318:60
5. Köyhäinhuoltokorvauksia yksityisiltä, mikäli niitä vielä voidaan periä	1.632.007:—
6. Sekalaisia tuloja	25.000:—
	1.000:—
	mk 4.794.084:—

II Valtion puolesta suoritettavat tehtävät:

1. Tuloja jäljelläolevan omaisuuden myynnistä	4.000.000:—
Tulot yhteensä:	8.794.084:—

Edelläesitetty oli toukokuulta 1941. Kahden kuukauden kuluessa tilanne oli täysin muuttunut: jatkosota oli alkanut suomalaisille menestyksellisesti, näköpiirissä oli Viipurin takaisinvalloitus ja paluu sinne.

II Hoitokunta Viipurissa sotilashallinnon varjossa kunnallisen toiminnan uudelleenviriämiseen asti keväällä 1942

Sotilashallinnon perustaminen takaisinvalloitettuun Viipuriin

Tässä kirjoitelmassa ei ole syytä tarkemmin esitellä jatkosotaan johtanutta kehitystä eikä myöskään Suomen sotavoimien voitokasta etenemistä Moskovan rauhassa Neuvostoliitolle luovutetulle alueelle. Ainakin aluksi ylimmän määräysvallan oli kuuluttava tällä takaisinvalloitetulla alueella sotilasviranomaisille. Ylipäällikkö Mannerheim antoi jo 15.7.1941 takaisinvalloitetun alueen sota-ajan hallintoa koskevan käskyn, jonka muotoilu oli päämajan järjestelyosaston hallinnollisen toimiston päällikön lakitieteen professori Tapio Tarjanteen käsialaa. Käskyssä määrättiin perustettavaksi päämajan sotilashallinto-osasto (sen päälliköksi määrättiin pari päivää myöhemmin Helsingin poliisikomentaja eversti J.V. Arajuri) ja paikallista hallintoa varten Karjala oli jaettava sotilashallintopiireihin, jotka alueeltaan vastasivat — mikäli mahdollista — entisiä kihlakuntia. Kuhunkin kuntaan oli muodostettava kunnanpäällikön johtama kunnan esikunta; kunnanpäälliköksi oli määrättävä ao. kunnan hoitokunnan puheenjohtaja tai jäsen. Viipurin läänin kolme kaupunkia Viipuri, Käkisalmi ja Sortavala tulisivat

muodostamaan kukin oman sotilashallintopiirinsä. Niissä ei perustettaisi erillistä kunnan esikuntaa, vaan sotilashallintopiirin esikuntaan nimitettäisiin erityinen kunnallisasiain upseeri jonkinlaiseksi yhteyshenkilöksi.

Jo heinäkuun puolivälin jälkeen päämajan sotilashallinto-osasto kehotti Siirtoväen huollon keskuksen kautta hoitokuntia "valmistelevaan siirtymisensä kuntiinsa sellaiselle asteelle, että ne mahdollisimman nopeasti, käskyn saatuaan, ovat valmiit lähtemään" ja "laajentamaan henkilöstönsä lukumäärän sillä tavoin, että ne voivat aloittaa toimintansa sotilashallintoalueella mahdollisimman tehokkaasti".

Tämä päämajan tarkoituksenmukainen suunnitelma tuli pian herättämään huolestumista sisäasiainministeriössä, koska hoitokunnille oli säädetty tehtäväksi edustaa siirtokuntiaan supistuneessa Suomessa eikä entisillä asuinsijoilla, mutta vasta myöhemmin ryhdyttiin suunnittelemaan hoitokuntien toimintaa koskevaa uutta lakia.

Viipurin kaupungin hoitokunta käsitteli kokouksessaan 31.7. edellämäntua sotilashallinto-osaston kirjettä ja totesi, että Viipurin tultua valloitetuksi — tähänhän kului vielä kuukausi — hoitokunta jatkaisi toimintaansa Viipurissa entisessä kokoonpanossaan.

Viipurin kaupunginjohtaja kapteeni Arno Tuurna esittää valtausparaatissa 31.8.1941 Viipurin kaupungin ja sen asukkaiden kiitoksen.

Jo ennen Viipurin valloitusta ryhdyttiin keräämään sotilashallinnossa tarvittavaa henkilökuntaa ja heidät saatiin rintamalta tai kotiseudulta komennetuksi tehtäviinsä. Jo 22.7. määrättiin Viipurin sotilashallintopiirin päälliköksi kaupungin hoitokunnan puheenjohtaja kapteeni Arno Tuurna, joka oli toimiva myös komento- ja hallinto-osaston päällikkönä. Piirin päällikkö esikuntineen oli oleva ao. armeijan tai armeijakunnan alainen, kunnes se voitaisiin alistaa suoraan sotilashallintokomentajalle. Henkilöstö oli oleva joko upseerin tai sotilas/siviilivirkamiehen asemassa.

Kapteeni Tuurnan esityksestä määrättiin hänen adjutantikseen luutnantti, pankinjohtaja Emil R. Hartikainen, poliisipäälliköksi luutnantti, poliisimestari Eemil Kokko, väestönsiirtoupseeriksi sotilasvirkamies, taksoitussihteeri Toivo Uimonen, kunnallisasiain upseeriksi sotilasvirkamies, kansakouluntarkastaja Aarno Salervo, kenttätuomariksi sotatuomari K.A. Järvilehto, teknillisen osaston päälliköksi ins.sotilasvirkamies, teknillinen apulaiskaupunginjohtaja Taavi Siltanen, teollisten asiain upseeriksi luutn. Olavi Laurola, kauppa- ja kansanhuoltoasiain upseeriksi luutn. toimitusjohtaja Toivo Tirkkonen, metsäasiain upseeriksi sot.virk. U. Ahonen, maatalousjohtajaksi tilanhoitaja Väinö Krannila, talous- ja tilitoimiston päälliköksi sot.virk., kaupungin kamreeri Emil Koponen (oman toimen ohella myös rahastonhoitaja), toimistoupseeriksi vänrikki Pekka Toropainen ja lääkäriksi o.t.o. aluelääkäri, lääk.kapt. J. Vickström.

On huomattava, että Tuurna oli samalla hoitokunnan puheenjohtaja ja Siltanen sen jäsen, kunnallisasiain upseeri Salervo valittiin hoitokunnan jäseneksi v:n 1942 alusta ja talousosaston päällikkönä toimi kaupungin kamreeri Emil Koponen. Näin oli Viipurin sotilashallintoporras eräänlainen Viipurin siviilihallinnon asepukuinen muunnos, joka antoi asiantuntevan henkilökunnan armeijan käyttöön. Järjestelmä synnytti toisaalta epäkohtia; esim. talousosaston päällikkö joutui ratkaisemaan, maksaako laskun Viipurin sotilashallintopiiri vaiko Viipurin kaupunki.

Sotilashallintopiirin esikunta siirtyi Viipurin valtauksen jälkeen Viipuriin, jossa sen toiminta virallisesti alkoi 22.9.1941 IV armeijakunnan alaisena. Tuolloin sille alistettiin varhemmin Viipurin komendantille alistetut yksiköt ja armeijan linnoitusjoukkoja Viipurissa, nimittäin kaupungin poliisivoimat, 960 IsK, PalosuojeluK ja Linn. Rak.P 255.

Komendantille jäivät ainoastaan sotilaalliset tehtävät ja seuraavana päivänä (23.9.) käydyissä neuvotteluissa sovittiin sotilashallintopäällikön ja komendantin kesken hallinnon yksityiskohdista.

Lokakuun 4. pnä Viipurin sotilashallintopiiri siirtyi IV armeijakunnan komentajalta päämajan sot.hall.osaston alaisuuteen. Samassa kuussa Viipurin kaupunki määrättiin sot.hall.komentajan alaiseksi varuskunnaksi, jonka päälliköksi tuli Viipurin ilmasuojelupiirin komentaja ev.luutn. V.V. Savonen.

Viipurin yleiskunto syksyllä 1941 ja väestön paluun ensi vaiheet

Vallattu Viipuri oli varsin huonossa kunnossa talvisodan ja venäläisten poistuessaan suorittamien hävitysten jäljiltä. Viipurin 6287:stä rakennuksesta arvioitiin vain 510:n siirtyneen suomalaisten haltuun täysin ehjinä ja näistäkin oli melkoinen osa omakotitaloja. Kokonaan tuhoutuneita tai

korjauskelvottomiksi vaurioituneita rakennuksia oli 3807. Suhteellisesti arvioiden olivat Kannaksen kunnista kärsineet enemmän ainoastaan Metsäpirtti ja Käkisalmi. Tuhoutuneiden rakennusten joukosta mainittakoon rautatieasema, useimmat kirkot, tuomiokapitulin talo, kaupunginteatteri, kaupunginsairaalan poliklinikka ja hallintorakennus, Sorvalin suojeluskuntatalo, vanha tullikamari, SOK:n mylly ja Savo-Karjalan Tukku-liike. Paljon oli kuitenkin jäljellä, usein tosin lievästi vaurioituneina. Ehjinä olivat mm. linna, vanha kellotorni, Pyöreä torni, sotilassairaala, diakonissalaitos, maakunta-arkisto, PYP:n vanha renessanssitalo, Suomen pankki, PYP:n liiketalo ja Maalaiskunnan talo Punaisenlähteen torin varrella ja Sanoma-lehti Karjalan talo.

Ensimmäisiä tehtäviä takaisinvalloitetussa Viipurissa oli katujen raivaus ja sisätilojen täyspuhdistus, mihin oli käytettävissä vapaaehtoisia naisia ja Siirtopoikien Työpalvelun poikia sekä sotavankeja. Pian saatiin räjäytetyt sillat toimintakuntoon ja ensimmäinen juna saapui Viipuriin syyskuun 21. p:nä. Tienhaaran autoyhtiö aloitti 3.10. liikenteen Kotkaan ja pian avattiin muitakin reittejä. Sähkölaitos oli menettänyt omat tuotantomahdollisuutensa, mutta valtakunnalliseen verkostoon liitettynä se saattoi aloittaa virranjakelun 27.9., ja samana päivänä avattiin ensimmäinen postikonttori. Vesi-johtojen kuntoonpano eteni talo talolta.

Syyskuun lopulta alkaen alkoivat ensimmäiset liikkeet toimia; lokakuun lopussa niitä oli nelisenkymmentä ja v:n 1941 lopulla satakunta, kuten esim. "Viipurin kirjan" s. 559-560 tarkemmin esitetään.

Karjalan takaisinvalloitus synnytti kysymyksen, minkälainen oikeus siihen oli sen entisillä asukkailla. Monet tunnetut juristit olivat sitä mieltä, että koko alue oli valtion sotasaalista, jonka lopullisesta käytöstä olisi päätettävä vasta rauhanteon jälkeen. Eversti Arajuren avustajaksi 18.8.1941 siirtynyt korkeimman hallinto-oikeuden hallintoneuvos Olavi Honka omaksui kuitenkin sen talonpoikaisjärjelle selvän kannan, että Karjalan kohdalla ei ollut kysymyksessä valloitus, vaan palautus. Sotilaallisista syistä sen väestö ei voinut ilman muuta siirtyä sinne, vaan sen oli tapahduttava vähitellen, sotilashallintoviranomaisten määräämässä laajuudessa.

Tämän käsityksen marsalkka Mannerheim hyväksyi ja näin annettiin Puolustusvoimain ylipäällikön julistus takaisinvallatun alueen sotilashallinnon perusteista. Asetuskokoelmassa julkaistu julistus kuului seuraavasti: "Määrään, että niillä Moskovon rauhansopimuksessa menetetyillä alueilla, jotka valtakunnan puolustusvoimat ovat vallanneet takaisin, on näiden alueiden ollessa asettamani sotilashallinnon alaisina, noudatettava Suomen voimassa olevaa lainsäädäntöä sotilashallinnon määräämin rajoituksin ja poikkeuksin. — Edellämainituilla alueilla oleva kiinteä ja irtain omaisuus luovutetaan sotilashallintoviranomaisten antamien tarkempien määräysten mukaisesti entisten omistajiensa hallintaan näiden palatessa kotiseudulleen (as. kok. 641/41)."

Tämä julistus oli lisäsy siihen suureen intoon, jota valtaosa siirtoväestä tunsii Karjalaan paluuseen.

Viipurin sotilashallintopiirin väestönsiirtotoimisto sijaitsi Helsingissä ja se jakoi paluulupia. Sen päällikkönä toimi sotilasvirkailija Toivo Uimonen, joka siviilissä oli Viipurin kaupungin taksoitussihteeri ja tunsii melko hyvin viipurilaisten yleisongelmat. Toimisto antoi paluuluvat päämajan sotilashal-

Pyöreä torni ympäristöineen syksyllä 1941.

linto-osaston yleisohjeiden mukaisesti. Kunnostettujen asuntojen määrä nousi hitaasti ja etusijalla olivat rakennustöihin kykenevät.

Moni joutuikin alussa tyytymään yhteismajoitukseen. Sotilashallintopiiri perusti lokakuun alussa majoitustoimiston, joka antoi opastusta majoitusta etsiville ja piti palanneista viipurilaisista osoiteluettelo. Lokakuun loppuun mennessä paluulupia oli myönnetty yli 2000, marraskuussa lisää 1400 ja joulukuussa 1100. Kun sotilasviranomaiset suorittivat Viipurissa väestönlaskennan 11.—12.1.1942, todettiin sen asukasluvuksi 9700 henkeä, joista miehiä oli 5261, naisia 3729 ja alle 15-vuotiaita lapsia 710. Näissä luvuissa eivät olleet armeijan väki, työvelvolliset eivätkä myöskään sotavangit.

Hoitokunnan toimintaa syksyllä 1941

Viipurin kaupungin hoitokunnan tehtävät olivat v:n 1941 jälkipuoliskolla rajalliset. Jo 31.7. pidetyssä kokouksessa hoitokunnalle ilmoitettiin, että Helsingin huoneusto oli irtisanottu 1.9. alkaen (mikä toimenpide osoittautui ennenaikaiseksi) ja Tuurnan ehdotuksesta hyväksyttiin periaate, että Viipurin tultua valloitetuksi hoitokunta jatkaisi toimintaansa Viipurissa entisessä kokoonpanossaan, mikäli hoitokunnan jäsenet voivat siirtyä Viipuriin, kuten edellä on jo mainittu. — Elokuun 14. ja 21. päivän kokouksissa pohdittiin, oliko Viipurin kaupungin omien rahastojen varoja käytettävissä jälleenrakennukseen ja hankittiin tuleville puhdistusryhmille kalustusta. Elokuun 28. päivän kokouksessa todettiin edellä jo esitetty sotilashallinnon

määräys, että mm. Viipurissa kunnallista toimintaa sotilashallinnossa johtaa kunnallisasiainupseeri, jonka määräämisestä ao. kaupunkikunnan hoitokunta on tekevä esityksen päämajan sotilashallintokomentajalle. Tähän tehtävään tuli — kuten edellä jo todettiin — kansakouluntarkastaja A. Salervo, joskaan hoitokunnan pöytäkirjoista ei ole löytynyt mainintaa hänen esittämistään tuohon tehtävään. V:n 1941 puolella hän oli ”saapuvilla” 17.11.1941 pidetyssä hoitokunnan Viipurin jaoksen kokouksessa ”kunnallisasiainupseerina”; tuolloin hän esitti kolmen kansakoulun avaamista seuraavan vuoden alussa. Lisäksi hän oli lukuisissa muissa kokouksissa sihteerinä.

Hoitokunnan syksyisen toiminnan kannalta oli tärkeä 11.9.1941 pidetty kokous, jossa Tuurnan ehdotuksesta hoitokunta päätti jakautua kahteen osaan, mitä sotilashallintokin oli jo heinäkuussa esittänyt. Helsingin jaostoon tulisivat kuulumaan Hyvärinen puheenjohtajana, Sarkko varapuheenjohtajana ja Koivu jäsenenä sekä Viipurin jaostoon Tuurna, Siltanen, Valtavuo ja Lehtokari. Käytännössä Hyvärinen siirtyi pian Viipuriin ja Tuurna kansanedustajana joutui käymään usein Helsingissä, jolloin hän saattoi toimia Helsingin jaoston puheenjohtajana. Tällaisessa kokouksessa 9.10. neuvoteltiin Viipurin sotilashallintopiirin väestönsiirtoupseerin Uimosen kanssa väestön Viipuriin palaamista koskevissa asioissa.

Hoitokunnan syksyllä 1941 käsittelemät asiat ovat melko lyhyesti esitettävissä. Syyskuun 1. ja 2. päivän kokouksissa päätettiin lähettää Viipurin valloituksen johdosta onnittelusähke marsalkka Mannerheimille ja pyytää hänen lupaansa muuttaa Karjalankatu Mannerheiminkaduksi. ”Torkkelinkatu on Viipurin ensimmäisen perustajan, marski Torkel Knuutinpojan muistolle omistettu — hänen, joka teki Viipuriin ensimmäisen ristiretken. Karjalankadun tahtoisimme omistaa Viipurin toiselle perustajalle, Teille, Sotamarsalkka Mannerheim, joka sankareinenne teitte Viipuriin toisen ristiretken. Torkkelinkatu ja Mannerheiminkatu muodostakoot ristin, ristiretkeläisten tunnuksen, Viipurin elinhermoisempien valtaväylien keskelle.” Tähän Mannerheim antoi luvan mainiten Viipurin olleen hänelle aina rakkaan, olihan siellä hänen isänsä syntynyt ja isoisänsä siellä kauan toiminut.

Tuossa 2.9. pidetyssä kokouksessa päätettiin lähteä Viipuriin tutustumaan tilanteeseen parin päivän päästä. Hoitokunnalle saapui 11.9. pidettyyn kokoukseen neljä kirjelmää kiireellisiä toimenpiteitä vaativista ongelmista: rehtori Herman Suominen oli huolestunut Viipurissa näkemästään sotarosvouksesta, palotarkastaja Frans Voutilainen esitteli miten palotoimi olisi järjestettävä, kaupungin kiinteistöjaosto selvitteli hautausmailla vallitsevaa epäjärjestystä ja kaupunginagronomi Väinö Krannila totesi, että kaupungin maatiloilla odotti korjaajiansa 21 ha perunaa ja 13 ha kauraa, samoin oli järjestettävä syyskylvöt. Kaikki neljä asiaa todettiin lähinnä sotilashallinnon tehtäväkenttään kuuluviksi.

Hoitokunnan istuntoon 8.10. tuli käsittelyyn Viipurin entisen asemakaava-arkkitehdin Olavi Laisaaren kirjelmä, jossa hän piti tarpeellisena uuden rakennusjärjestyksen laatimista samoin kuin asemakaavojen tarkistusta, jo senkin takia että eräiden alueiden täydellinen tuhoutuminen mahdollistaisi joitakin muutoksia. Kun se pöydälle pantuna tuli uudelleen käsittelyyn 18.10., todettiin, että sotilashallintopiirillä oli jo Otto-I. Meurman insinöörikapteenina palveluksessaan juuri tällaisia töitä varten.

Näihin aikoihin oli myös ratkaistava sankarihautakysymys. Talvisodan aikaiset sankarivainajat oli haudattu Tammissuon hautausmaalle, mutta sitä pidettiin liian syrjäisenä. Kunnallisasiainupseeri Salervon laajassa promemoriassa esiteltiin useita paikkoja, mm. paraatikenttää. Asia oli kolmeen otteeseen esillä hoitokunnassa (8.10., 9.10. ja 28.10.). Parhaimpana pidettiin raunioituneen tuomiokirkon kaakkoispuolella olevaa v:n 1918 sankarihauta-alueita. Sinne sankarihautat sijoitettiin puolustusvoimien, kaupungin hoitokunnan ja tuomiokirkkoseurakunnan toimesta; viimeksimainittu päätti heinäkuussa 1942 ottaa ne seurakunnan hoitoon.

Hoitokunnalla ei ollut muodollisesti mitään tekemistä sotilashallinnon ja linnoitusjoukkojen alaisen Viipurin rakennuspiirin hoitaman rakennusten korjauksen kanssa, mutta hoitokunnan toimesta rehtori Lehtokarin johdolla valmistui laajasta osasta Viipuria selvitys rakennusten silloisesta kunnosta, joka selvitys oli pantu alulle heti valloituksen jälkeen.

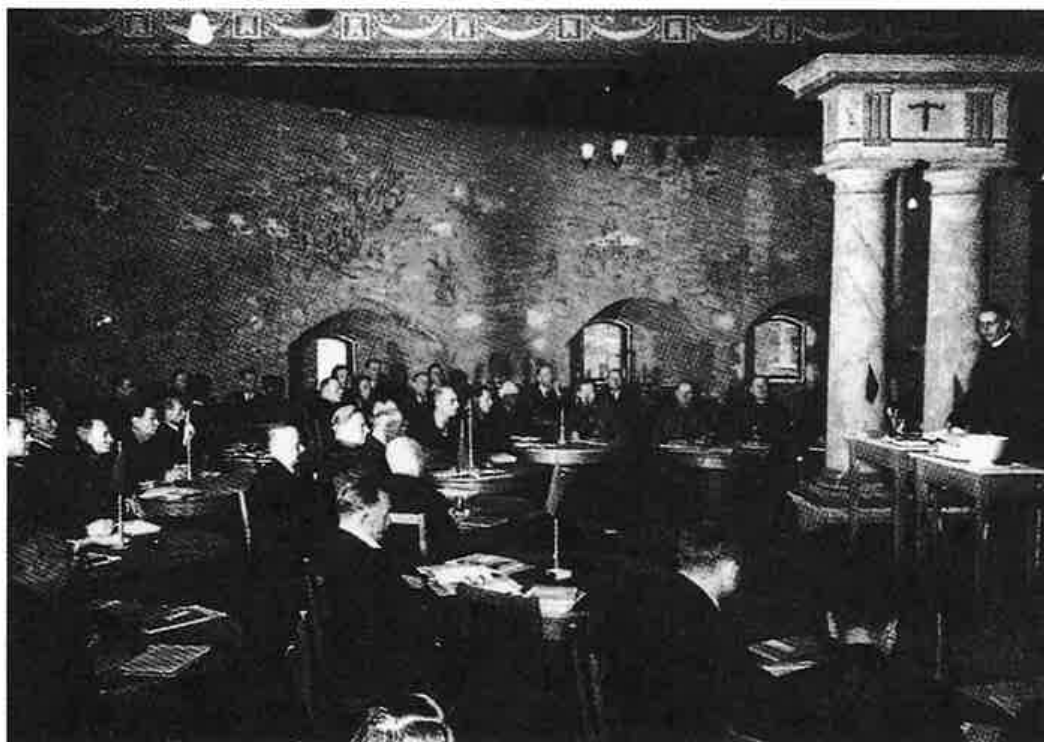
Hoitokunnalla oli lisäksi päätettävänä entisen virka- ja työsuhteisen väkensä eläkkeistä, hautausavuista yms. ja nämä asiat vaativat toisinaan aikaa vieviä selvittelyjä. Hoitokunta antoi myös Kansallismuseolle ja Helsingin Taidemuseolle lainaksi Viipurin kaupungin omistuksessa olevia esineitä ja maalauksia näiden kummankin laitoksen järjestämiin Karjalänäyttelyihin.

Jälleen kävi niin, että Viipurin lääninhallituksen lääninkonttori — hoitokunnan mielestä laittomasti — käytti kaupungille tulevia alkoholiliikkeen voittovaroja kaupungin aikoinaan ottamien lainojen kuoletuksiin ja korkoihin.

V:n 1941 itsenäisyyspäivänä maamme hallitus uudisti Mannerheimin edellämainitun julistuksen 23.8.1941, jolla karjalaisen väestön oikeus takaisinvalloitettuun maakuntaan oli kiistattomasti tunnustettu. Nyt joulukuun 6. p:nä presidentti Ryti antoi valtioneuvoston istunnossa julistuksen, jonka mukaan Moskovan rauhassa Neuvostoliitolle luovutettu alue palautettiin valtakunnan yhteyteen ja saatettiin Suomen täysivaltaisuuden alaiseksi. Samana päivänä presidentti vahvisti eduskunnan hyväksymiä lakeja, joista yhdessä määrättiin jatkettavaksi sotilashallintoa valtakunnan yhteyteen palautetulla alueella ja toisessa säädettiin, että tällä alueella olevaan kiinteään ja irtaimen omaisuuteen kohdistuva omistusoikeus on katsottava edelleen kuuluvaksi sille, jolla se oli 12.3.1940 tai jolle se perinnön tai muun laillisen saannon perusteella oli siirtynyt (as. kok. 836-837/41).

Kaupunginvaltuuston kokous 29.12.1941

Hoitokunnassa alettiin suunnitella, koska ja missä valtuusto kokoontuisi. Päädyttiin Viipurin kannalle ja sihteeri sai tehtäväkseen hankkia valtuuteuille matkustusluvat joulukuun 29. päivä 1941 Pyöreässä tornissa pidettävää kokousta varten. Kuolleen valtuutetun Martti Vaahteran tilalle kutsuttiin hänen varamiehensä kirjanpitäjä Jalmari Pyrrö. Hoitokunta valmisti tilintarkastajille vuosien 1939 ja 1940 tilit ja v:n 1941 talousarvion. Hoitokunnan kahdeksi uudeksi jäseneksi päätettiin ehdottaa sotilashallintopiirin kunnallisasiainupseeria, kansakouluntarkastaja Aarno Salervoa (porv.) ja toimitusjohtaja Julius Klamia (sos.dem.). — Vuoden 1941 lopulla hoitokunta päätti siirtää rahatoimiston v:n 1942 alusta Viipuriin.

Viipurin kaupunginvaltuuston kokous 29.12.1941 Pyöreässä Tornissa.

Kun Viipurin kaupunginvaltuusto päätösvaltaisena kokoontui 29.12., oli edellisestä, Helsingissä talvisodan loppuvaiheessa pidetystä kokouksesta kulunut 22 kk. Valtuuston puheenjohtajiksi valittiin entiset, lehtori Toivo Valtavuo ja toimitusjohtaja Kalle Hyvärinen. Koska 17.1.1941 annetun lain mukaan valtuuston oli toimitettava hoitokunnan jäsenten vaali — tähän asti toiminut oli sisäasianministeriön asettama — oli valtuuston valittava hoitokunta, joka lakiehdotuksen mukaan voisi toimia kahdessa osassa, toinen Viipurissa, toinen Helsingissä. Siksi olisi hoitokunnan jäsenmäärä nostettava seitsemästä yhdeksään. Hoitokunnan esityslistan mukaan ”sen nykyiset jäsenet ovat alusta alkaen hoitaneet kunnan asioita ja näin ollen hyvin perehtyneet niihin, joten ehkä olisi syytä valita uudelleen kaikki hoitokunnan entiset jäsenet”. Kahdeksi uudeksi jäseneksi hoitokunta ehdotti Salervoaa ja Klamia, kuten juuri mainittiin. Valtuusto valitsikin kaikki ehdotetut ja suoritti myös tilintarkastajien vaalin. — Kokouksen väliajalla oli laskettu valtuuston seppele sankarihaudalle (kert. 1942-43).

Siirtymistä kunnalliseen itsehallintoon v:n 1942 alkupuolella.

Kysymys Viipurin kaupungin siirtymisestä siviilihallintoon heräsi jo varhain. Marraskuun alussa 1941 maaherra Manner tutustui olosuhteisiin, ja Tuurna kävi neuvottelemassa sisäasiainministeriössä, mutta neuvottelujen

tulokset olivat kielteiset. Marraskuun 23. p:nä pidettiin neuvottelu, jossa päämajan sotilashallinto-osasto ja sisäasiainministeriö olivat edustettuina. Tuolloin sotilashallinto-osaston edustaja hallintoneuvos Honka huomautti mm., että asteittainen siviilihallintoon siirtyminen voisi tapahtua vasta sitten, kun takaisinvaltatut alueet olisi palautettu muun valtakunnan yhteyteen ja varainsaantikysymys olisi ratkaistu. Sotilashallintopäällikkö Tuurna luonnehti Viipurin sotilashallintoa ja sen siviilihallinnoksi muuttamisen edellytyksiä seuraavasti: "Viipurin hallinnossa on alunperin pyrkimyksenä ollut hallinto-organisaation luominen sellaiseksi, että siitä voi mahdollisimman mukavasti siirtyä siviilihallintoon. Niinpä sotilashallintopiirin päällikkönä ja lähimpinä miehinään ovat henkilöt, jotka ovat aikaisemmin olleet kunnan hallinnon johdossa. Myös muille paikoille on kiinnitetty henkilöitä tehtäviin, jotka jäävät heille myöhemminkin, mikä kaikki helpottaa siirtymistä siviilihallintoon. Viitattuaan niihin ongelmiin, sekä lainsäädännöllisiin että käytännöllisiin, jotka vaikeuttivat siviilihallintoon siirtymistä — väestön siirto, rahoituskysymys, materiaalin saanti, kuljetuskysymys, vastuu kaupungissa olevasta niin kiinteästä kuin irtaimesta omaisuudesta, teknillisten laitosten kunto — hän selosti niitä näkökohtia, jotka puhuivat siviilihallintoon siirtymisen puolesta. Sotilashallinnolla ei ollut niitä valtuuksia, jotka ovat kunnanelimillä. Asiat kehittyivät hitaammassa tempossa kuin olisi välttämätöntä, koska ei ollut selviä määräyksiä erinäisistä alistussuhteista ja valtuusrajoista. Siviilihallintoon siirtyminen merkitsisi toiminnan siirtymistä eri lautakunnille ja kunnallisille elimille. Talvisodan aikana järjestyi toiminta niin, että kaupunginhallitus hoiti kaikkien lautakuntien tehtävät, ja se organisaatio oli perustana laille, joka annettiin hoitokunnista 16.3. 1940. Hoitokunta voisi jonkin aikaa hoitaa asioita nytkin niin, että se sisällyttäisi omaan kokoonpanoonsa kaikki lautakunnat. Mutta kauan ei asioita siten voitaisi hoitaa.

Joulukuun 1941 aikana jatkuivat yhteiset pohdinnat. Viipurin sotilaspiiri-päällikön Tuurnan sotapäiväkirjan (Sota-ark. N:o 25413) mukaan maaherra Manner kävi hänen luonaan neuvottelemassa oikeudenhoitokysymyksistä ja 13. 12. sot.hall.osaston lääkintätoimiston päällikkö, lääk.ev.luutn Sarkko neuvotteli sairaala- ja lääkintötoimen siirtymisestä siviilihallintoon. Tuolloin tehtiin ehdotus valtion ja kunnan väliseksi lääkintähoitosopimuksesta.

Useimpien alojen siirtyminen kävikin yleisesti koko sotilashallintoaluetta koskevien lakien ja asetusten kautta. Väestön palatessa Karjalaan alkoi ilmaantua yhä enemmän siviilioikeuden piiriin kuuluvia riita-asioita, joihin sotatuomioistuimilla ei ollut tarvittavaa kompetenssiakaan. Näin annettiin 30.12. 1941 "laki oikeudenhoidon järjestämisestä valtakunnan yhteyteen palautetulla alueella". (As.kok. 913-917/41) Sen johdosta perustettiin uudelleen mm. Viipurin oikeushallinnon virat ja siellä alkoi 1.2. 1942 toimia 2-osastoinen raastuvanoikeus, jonka ensimmäinen osasto määrättiin toimimaan myös maistraattina. Virkoja ja toimia täytettäessä oli niiden viimeisillä vakinaisilla haltijoilla etuoikeus. Vt. pormestariksi tuli oikeusneuvosmies Kaarle Pääkkönen ja jäseniksi Walter Backman, Werner Öhrbom, Aappo Hämäläinen, Kalle Vuolio ja Ali Rautakorpi. Kaikki rikosasiat kuuluivat vielä kenttäoikeudelle, minkä takia kaupunginviskaalin tointa ei vielä perustettu. Sitävastoin kaupunginvoudin konttori muodostettiin 1.3. 1942 ja kaupunginvoudiksi nimitettiin entinen ensimmäinen kaupunginvouti Martti

Raastuvanoikeuden ensimmäinen istunto keväällä 1942. Puheenjohtajana oikeusneuvosmies Kaarlo Pääkkönen ja jäseninä oikeusneuvosmiehet Ali Rautakorpi vas. ja Kalle Vuolio oikealla.

Pitkänen. Aluksi voudin ja ulosottoapulaisten työ oli melkein yksinomaan tuomioiden täytäntöönpanoa ja sakkojen perimistä, mutta kesästä 1943 alkaen verorästit tulivat mukaan toimenkuvaan.

30.12. 1941 annetun asetuksen mukaan myös monen muun ministeriön osalta tapahtui siirtyminen siviilihallintoon: kaikki valtiovarain-, opetus- ja kauppa- ja teollisuusministeriön alaiset hallintohaarat, osa sosiaaliministeriön alaisista hallintohaaroista, sisäasiainministeriön alaisista lääkintöhallinto, kruununvoudin tehtävät poliisitehtäviä kuitenkin lukuunottamatta sekä henkikirjoittajalle kuuluvat tehtävät, osa maatalousministeriön tehtävistä ja kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön alaisista hallintohaaroista kaikki lukuunottamatta työvoima- ja rakennusasioita (As. kok. 923/41).

Maaliskuun 20. p:nä annetulla asetuksella siirtyivät siviilihallintoon 1.5. 1942 alkaen: maatalous-, sosiaali- ja kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöistä loputkin asiat, kansanhuoltoministeriön alaisista hallintohaaroista kaikki lukuunottamatta kuljetusasioita sekä sisäasiainministeriöstä asemakaavaa ja rakennustointa koskevat tehtävät (As. kok. 222/42).

Nämä muutokset merkitsivät, että päämajan sotilashallinto-osastosta, joka tammikuussa 1942 oli siirtynyt Mikkelistä Imatralle, poistuivat lääkintötoimisto, eläinlääkintötoimisto, kauppa- ja teollisuustoimisto, rakennustoimisto, maataloustoimisto, metsätaloustoimisto ja kansanhuoltotoimisto ja vastaavasti supistuivat sotilashallintopiirien esikunnat. Kuten Seppo

Simonen (Paluu Karjalaan s. 113) toteaa, tämä merkitsi käytännössä sitä, että karjalaiset siviilihenkilöt ryhtyivät johtamaan maakuntansa jälleenrakentamista. Sotilashallintoviranomaisille jäi kuitenkin vielä paljon tärkeitä tehtäviä: väestön paluuluvat, järjestyksen ja turvallisuuden takaaminen, autokuljetusten hoitaminen, mitä varten sotilashallinto-osastolla oli omia autokomppanioita.

Edellä mainittu siviilihallinnon voimistuminen ei kuitenkaan kaikissa suhteissa ollut ongelmaton. Majuri Tuurnan sotapäiväkirjasta ilmenee useita neuvotteluja: "12.1.42 kävi sot.hall. päällikkö neuvottelemassa Sot.hall. komentajan kanssa toimenpiteistä siviilihallintoon siirtymiseksi." — "16.2. pidettiin kuntien kokous Viipurissa maaherra Mannerin johdolla; siinä myös korostettiin siviilihallintoon siirtymisen tarpeellisuutta." — "20.3. kävi kenr. Hanell ja ins.kapt. Suurpää neuvottelemassa rakennustoimiston siirtämisestä siviilihallintoon." — "25.4. sot.hall. komentaja lainopillisen avustajan Hongan seurassa kävi Viipurissa; esillä palkkojen säännöstely ja siviilihallintoon 1.5. siirtymisen aiheuttamat eri hallintoalojen kysymykset." — "29.4. ins.majuri Niemistö kävi neuvottelemassa palosuojelu- ja perushankintakysymyksistä sekä palosuojelun siirtymisestä siviiliin."

Edellämainitut 30.12.1941 annettuun asetukseen perustuvat siviilihallintoon siirtymiset tulivat käytännössä voimaan 1.2.1942, jolloin 30.1.1942 annettu laki poikkeuksellisesta kunnallishallinnosta valtakunnan yhteyteen palautetulla alueella oli tullut voimaan. Sen mukaan kaikille kunnallisille viranomaisille kuuluvaa päätäntä- ja täytäntöönpanovaltaa käyttää varhemmin valittu hoitokunta; Sisäasiainministeriöllä oli oikeus tarpeen mukaan määrätä kunnan hoitokunnan täydentämisestä.

Tämän lain mukaisen kunnallishallinnon ajalta hyväksyy tilinpäätöksen ja myöntää vastuuvapauden hoitokunnalle säännöllisiin oloihin palattua kaupunginvaltuusto. Saman lain mukaan hoitokunta saattoi tarpeen vaatiessa asettaa erityisiä toimikuntia käyttämään eri hallinnon aloilla sen päätäntä- ja täytäntöönpanovaltaa. Viipurin kaupungin hoitokunta joutui asettamaan useita tällaisia toimikuntia, kuten jäljempänä tarkemmin ilmenee (kert. 1942-43, as. kok. 86/41).

Viipurin kaupungin hoitokunta jatkoi työtään v:n 1942 syksyyn kahtena jaostona, joista Helsingin jaoston tehtäviin hoitokunnan 1.2.1942 tekemän päätöksen mukaan kuului

- 1) johtaa ja valvoa hoitokunnan Helsingissä sijaitsevan toimiston sekä viranhaltijain työskentelyä sekä kaupungin Helsingissä olevan omaisuuden hoitoa,

- 2) antaa lausuntoja ja selityksiä kaupungin vanhoista taksoitusta, huoltointia, lastensuojelua sekä holhoustointia koskevista asioista sekä

- 3) koko hoitokunnan päätöksen perusteella tai Viipurin jaoston pyynnöstä valvoa kaupungin etua ja oikeuksia Helsingissä toimivissa virastoissa ja laitoksissa.

Kun vapusta 1942 alkaen varsinainen kunnallinen elämä oli Viipurissa toiminnassa, olivat sinne siirtyneet kaikki kunnalliset virastot taksoituskonttoria lukuunottamatta, joka siirtyi vasta elokuussa. Virallisesti vasta tammi-kuussa 1943 kumottiin hoitokunnan päätös jakaantua kahteen jaostoon toisen työskennellessä Helsingissä.

Kunnallisen elämän alkamisessa oli ajallisesti ensimmäisiä k a n s a -

koululaitos. Helmikuun ensimmäisenä päivänä ryhtyi sotilashallinnon kunnallisasiainupseeri Salervo tuon toimen lisäksi hoitamaan kansakouluntarkastajan tehtäväänsä; kansakoulujen taloudenhoitaja Eino Saario palasi tehtäväänsä 1.5.1942. Keskikaupungin kansakoulu avasi ovensa korjatussa klassisen lyseon rakennuksessa 9.2. 211 oppilaalle U.J.H. Sauralan johdolla ja samana päivänä alkoi Sorvalin kansakoulu 208 oppilaalle (johtajana J.G. Jalava). Uuraan 52-oppilainen kansakoulu aloitti 25.2. Väinö Peltosen johdolla. Väestön paluun takia oppilasluku kasvoi kevään kuluessa siten, että vappuna 1942 oli oppilaiden määrä 316, 331 ja 115 eli yhteensä 762 ja opettajia 16 (joista kolme miestä). Luvut vaikuttavat suurilta, mutta tosiasiaa ne ovat vain noin kymmenesosa v:n 1939 määristä (6096 oppilasta ja 215 opettajaa).

Varhemmin on ollut puhe Viipurin työväenopiston siirtymisestä Lappeenrantaan, missä opisto toimi kaksi lukuvuotta johtajanaan maisteri Arvo Inkilä (myös Lauritsalassa oli toimintaa). Tämä Lappeenrannan ja Lauritsalan työväenopisto aloitti ympäristötoimintana työskentelyn Viipurissa samassa klassillisen lyseon rakennuksessa kuin missä keskikaupungin kansakoulu toimi. Tuolloin ei siis ollut kysymys Viipurin kaupungin kunnallisesta toiminnasta. (kert. 1942-43).

Lääkintölaitoksen poistuminen sotilashallinnon alaisuudesta merkitsi sairaaloiden tuloa suoraan lääkintöhallituksen hoidettaviksi, eikä siis kunnallisiksi. Heti valloituksen jälkeen oli sotilassairaala ja diakonissalaitoksen sairaala otettu puolustuslaitoksen sairaalakäyttöön, mutta niissä hoidettiin jatkuvasti myös siviilipotilaita. Jo syksyllä 1941 Suomen Huolto järjesti Monrepoon kartanoon pienen siviilisairaalan. Hoitokunta kävi Lääkintöhallituksen kanssa useita neuvotteluja verraten hyvin säilyneiden kaupungin naistautisairaalan ja tuberkuloosisairaalan sekä eräiden lääninsairaalan rakennusten kunnostamiseksi. Lääkintöhallitus suositti valtion ja kuntien yhteistä keskussairaala, mihin hankkeeseen Viipurin kaupunki luovuttaisi säilyneet sairaalarakennuksensa sekä eräitä tontteja. Lääkintöhallitus antoiakin varoja kaupungin entisten sairaalarakennusten kunnostukseen, mutta korjaukset jatkuivat tässä tarkastellun ajanjakson jälkeiseen aikaan.

Takaisinvalloitettuun Karjalaan asetettiin kaksi aluelääkärinä, joista toisen (J. Wickström) sijoituspaikaksi määrättiin Viipuri; edellä jo mainittiin, että hän toimi myös Viipurin sotilashallintopiirin lääkärinä. Lääkintöhallituksen määräyksestä Viipurissa toimi aluksi yksi ja 1.2.1942 lukien kaksi huoltolääkärinä, aluksi yksi kättilö, kasvava määrä terveyssisaria ja kiertäviä sairaanhoitajia sekä aluksi yksi ja sittemmin kaksi terveydenhoidonkatsastajaa.

Paluulupia Viipuriin ei juuri annettu huoltoapua tarvitseville, vaan apuatarvitsevat olivat yleensä kanta-Suomessa. Varsinaisista kotiavustuksista huolehti Siirtoväen Huolto; muut huolto- ja lastensuojelutehtävät olivat siirtyneet kunnallisten elimien hoitoon huoltojohtaja Robert Oravan vastatessa asioista. Kunnalliskotien tilalle Sosiaaliministeriö suunnitteli Karjalaan usean kunnan yhteisiä ns. aluehuoltolaitoksia, joista yksi sijoitettiin v:n 1942 jälkipuoliskolla Viipurin Ronkaaseen, missä se tuli työskentelemään valtion varoin, mutta 10.8.1942 perustetun Viipurin kaupungin huoltotoimikunnan hoidossa.

Sitävastoin huoneenvuokratoimikunta päätettiin perustaa 24.2.1942 ja sen jäsenet valittiin 13.4., niin että se saattoi aloittaa toimintansa vappuna, kuten asetus määräsi. Samoin kansanhuoltotoimikunta, jonka jäsenet valittiin samoin 24.2., aloitti siviilivirastona työnsä vappuna.

1.5.1942 nuohoustoimi siirtyi kokonaan kunnalliseksi tehtäväksi ja palolaitoskin siinä määrässä, että palopäälystön ja -miehistön palkkaus sekä huomattava erä muistakin menoista suoritettiin siitä lähtien kaupungin puolesta. Samana päivänä esim. satama ja rakennustoimisto siirtyivät kunnallisiksi laitoksiksi. Näistä kaikista muutoksista on kätevämpää kertoa esityksemme jatko-osassa.

Viipurissa kaikki kaupungin virastot sijoitettiin samaan taloon Piispankatu 9:ään, missä myöskin Viipurin sotilashallintopiirin esikunta toimi, kunnes melkein kaikki kaupungin virastot ja sotilashallinnon useimmat toimistot kesäkuussa 1942 pääsivät muuttamaan kunnostettuun kauppaoppilaitoksen rakennukseen. Avoimna ollut kaupunginsihteerinvirkaa hoiti oman virkansa ohella pääasiallisesti kaupunginasiamies Eero Kaksonen, osittain myös kansakouluntarkastaja Aarno Salervo. Kaksonen, joka oli Viipurin sotilashallintopiirin oikeusupseeri ja siten myös sikäläisen kenttäoikeuden syyttäjä, hoiti myös kaupungin lastenvalvojan tehtävät. Kaupungin apulaissihteerinä Einari Pyykkö, joka oli Viipurin sotilashallintopiirin esikunnan toimistoupseerina, hoiti kaupungin puolesta sotakuukausipalkka- ja huoltoraha-asioita ja toimi terveydenhoitotoimikunnan sihteerinä toukokuusta 1942 alkaen (kert. 1942-43).

Elämää Viipurissa keväällä 1942

Edellä on lopuksi todettu, että Viipurin kunnallinen elämä vapautui keväällä 1942 — eräitä aloja lukuunottamatta — sotilashallinnosta, joka tosin oli paljolti ollut viipurilaisten kunnallismiesten käsissä alkaen Viipurin sotilashallintopiirin päälliköstä, v. 1942 majuriksi ylennetystä kaupunginjohtaja Arno Tuurnasta moneen vähempiarvoiseen virkamieheen asti.

Elämä Viipurissa oli vuoden 1942 alkupuoliskolla monessa suhteessa vakiintunut. Paluumuuton takia väkiluku oli jatkuvasti kasvussa; huhtikuun lopussa siviiliväkeä oli Viipurissa 15 500 henkeä ja lisäksi siihen kuuluvassa Uuraassa 1700. Ensimmäinen lapsi syntyi takaisinvalloitetussa kaupungissa 13.2.1942. Moni julkinen rakennus oli korjattu sotilashallinnon toimesta ja keväällä 1942 oli saatu talonomistajien omasta aloitteesta kunnostetuksi 1600 asuinrakennusta, joissa oli yhteensä n. 8900 huonetta.

Jokapäiväisen ansiotyön vastapainoksi oli väestöllä mahdollisuus käydä 20.12.1941 alkaen elokuvissa, 7.2.1942 alkaen myös teatterissa, kuunnella Viipurin omaa radio-ohjelmaa ja osallistua työväenopiston toimintaan sekä käydä monissa konserteissa yms., kuten Viljo Nissilä laajassa artikkelissaan "Kulttuurielämää sotavuosina 1939-44 Viipurissa" yksityiskohtaisesti kuvaillee (Viipurin Suom. Kirj. S:n toim. 6 s. 139-180).

Luterilaisen tuomiokirkkoseurakunnan toiminta alkoi marraskuussa 1941 kohtalaisesti säilyneessä Hiekan kappelissa ja jatkui pian Tienhaaran rukoushuoneessa, Pietari-Paavalin eli saksalaisruotsalaisessa kirkossa, talvisin NNKY:n talossa Panssarlahdenk. 4 (tarkemmin ed.main. Nissilän

artikkelissa ja Ilmari Karvosen esityksessä Viipurin Kirjassa).

Elämä ei kuitenkaan ollut ongelmatonta; esim. oli pakko säännöstellä monia ruokatarpeita. Osittaista apua saatiin vihannesten viljelymaasta, jota raivattiin kaupungin puistoihin, kuten esim. Pantsarlahden puistoon. Noin 7000 hengen arvioitiin osallistuneen tällaiseen puuhaan kesällä 1942.

Sodasta muistuttivat suhteellisen harvinaiset ilmahälytykset, joihin ei onneksi liittynyt pommituksia, ja sotaväki, joka etenkin iltaisin liikkui kaupungilla. Viipuri oli koko sodan ajan tärkeä sotilaskeskus. Viipurin huoltokeskuksesta huollettiin Viipurin ja Kannaksen joukko-osastoja, siellä oli Henkilötäydennyskeskus 1, johon kuului kolme täydennyspataljoonaa, ilmatorjuntayksiköjä, linnoitusjoukkoja ja monenlaisia esikuntia sekä sotavankileiri. Monella Kannaksen soturilla oli lomamatkallaan junanvaihdon takia aikaa tunti tai kaksikin kävellä kaupungin kaduilla ja vaikkapa Salakkalahden aseman puoleiselta rannalta ihailla komeaa Viipurin linnaa.

Toistakymmentä vuotta sitten prof. Viljo Nissilä esitti Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran hallituksessa pariin otteeseen, kuinka olisi suotavaa selvittää jatkosodan aikaisen Viipurin kaupungin hoitokunnan toimintaa. Kun muutama vuosi sitten tulin silloisen Torkkelin (nykyisen Viipurin) Säätiön hallintoneuvoston jäseneksi, tuntui perustellulta ryhtyä tutkimaan säätiön eräänlaista edeltäjää Viipurin kaupungin hoitokuntaa, joka toimi kaupungin kunnallisten asioiden hoitajana huhtikuusta 1940 v:n 1948 loppuun. Jo heti jatkosodan päätyttyä oli syntynyt hanke kuvata sotavuosien Viipuria ja 1940-luvun lopulla toimittaja Eero Viitanen — talvisodan Viipuria käsittelevän kirjan ”Viipurin viimeiset päivät” toinen kirjoittaja — sopi 1940-luvun lopulla hoitokunnan kanssa, että hän ryhtyy päätoimisesti keräämään lähteitä sodanaikaisen Viipurin historiaa varten. V:n 1950 alusta työn maksajana oli hoitokunnan ”perillinen” Torkkelin säätiö. Työ jatkui — tosin ei enää päätoimisena — v:n 1953 kesään asti. Tällöin Viitanen oli kopioinut tai lyhennellen muistiinmerkinnyt yhteensä n. 900 konekirjoitusliuskaa, joista neljännes käsitteli talvisotaa ja välirauhan vuotta. Kun tuolloin ei tunnettu xerox-kopiokoneita eikä muita vastaavanlaisia menetelmiä, niin työ edistyi hitaasti ja pääosa säätiön hallituksen jäseniä olikin sitä mieltä, että jo oli kerätty riittävästi materiaalia eikä toimittaja Viitanen ehdotus esim. Karjala-lehden sodanaikaisten numeroiden täydellisestä läpikäynnistä saanut riittävää kannatusta. Kun Viitanen sai joitakin lukuja lyhennettyinä muokatuiksi, annettiin niitä ao. alan viipurilaisille tarkastettavaksi. Suunniteltu ”Viipurin kirja” päätettiin kuitenkin kirjoittaa yleisesityksenä kaupungin vaiheista, tosin kiinnittäen erityistä huomiota 1900-lukuun, ja siihen kirjoitti Eero Viitanen 33-sivuisen katsauksen talvisotaan ja jatkosotaa käsitteli Viitanen materiaalin pohjalla 55 sivulla maisteri Eino Parikka, Viipurin kirjan toimitussihteeri. Se Viitanen materiaali, joka nykyään on Viipurin säätiön kokoelmassa Valtionarkistossa, käsittää jatkosodan aikaan keskittyvänä n. 270 liuskaa. Lisäksi Viitanen tytär rouva Helinä Viitanen-Haljala on luovuttanut Viipurin arkistoyhdistykselle isänsä työllistämää materiaalia ajalta 1939-1941 (n. 120 liuskaa); sen jälkipuolisko on lähinnä kopioita hoitokunnan ensimmäisen toimintavuoden pöytäkirjoista.

Nyt julkaistun artikkelin tarkastelukulma ei ole Viipurin sodanaikaiset vaiheet, joita ed. mainitun Viipurin kirjan artikkelien lisäksi on mm. kuvattu Niilo Lappalaisen (Viipuri toisessa maailmansodassa, 1991) ja Jouni Kallioniemen (Viipuri suursodassa, 1990) teoksissa, vaan se keskittyy kunnallishallinnon ongelmiin, joiden selvittämiseksi hoitokunta oli perustettu.

Tässä artikkelissa tarkastellulla ajanjaksolla syntyi hoitokunnassa kuusi mahtavaa pöytäkirjanidettä, joihin liitettiin käsittelyn kohteeksi joutuneet saapuneet asiakirjat ja tärkeimpien lähteneiden kirjeiden konseptit. Hoitokunnan arkistoa säilytetään Mikkelin maakunta-arkistossa, jossa olen työskennellyt lähinnä kesäaikoina. Kun tekstissäni yleensä olen maininnut hoitokunnan ao. kokouksen päivämäärän, on tuntunut tarpeettomalta laatia erillisiä lähdeviitteitä. Hyödyllinen on ollut myös painettu ”Kertomus Viipurin kaupungin hallinnosta aikana 1.1.1942-31.3.1943” (lyh. kert. 1942-43).